

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Barbora Polachová

**Multilateralismus a unilateralismus v
Bushově zahraniční politice na případech
konfliktů v Afghánistánu a Iráku**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Barbora Polachová**
Vedoucí práce: **Francis D.Raška, Ph.D**
Oponent práce: **Mgr. Tomáš Weiss, M.A**
Datum obhajoby:
Hodnocení:

Bibliografický záznam

POLACHOVÁ, Barbora. Multilateralismus a unilateralismus v Bushově zahraniční politice na případech Afghánistánu a Iráku. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2010. 58s. Vedoucí bakalářské práce Francis D. Raška, PhD.

Anotace

Bakalářská práce „Multilateralismus a unilateralismus v Bushově zahraniční politice na případech Afghánistánu a Iráku“ pojednává o přístupech administrativy prezidenta George W. Bushe k obhajobě a započetí konfliktů v Afghánistánu a Iráku z hlediska multilaterálního a unilaterálního chování státu. Autor si klade za cíl provést komparativní analýzu obou konfliktů na základě teoretického rámce vymezeného v první části práce.

V první části práce se autor věnuje vymezení pojmů unilateralismus a multilateralismu. Následně v obecné rovině určuje výhody a nevýhody přijetí jednoho modelu v zahraniční politice. V dalších kapitolách se autor zabývá stavebními prvky Bushovy doktríny, která se stala nástrojem ospravedlňování vojenských intervencí. Autor dále poskytuje dvě případové studie, kde aplikuje předchozí teoretický rámec na chování Bushovy vlády ke konfliktům v Afghánistánu a Iráku. V závěru práce autor vymezuje rozdíly a podobnosti v přístupu administrativy k oběma konfliktům a zhodnocuje, proč bylo pro USA výhodnější přijmout unilaterální či multilaterální formu chování.

Annotation

This Bachelor Thesis entitled „Multilateralism and unilateralism in the Bush Foreign Policy in the Case of Afghanistan and Iraq“ focuses on the approaches of the administration of George W. Bush towards the vindication and initiation of conflicts in Afghanistan and Iraq from the perspective of multilateralist and unilateralist behavior of a state. The author aims to provide a comparative analysis of the conflicts on the basis of a theoretical framework defined in the first part of the paper.

The author addresses the definitions of multilateralism and unilateralism and the pros and cons of each in the first chapter. In the following parts author refers on the structural elements of the Bush Doctrine which came the tool of vindication of

military interventions. Author further provides two case- studies of the two conflicts, where the previous theoretical framework is applied. The outputs made of the thesis describe the differences and similarities in approaches of the Bush administration towards the two conflicts and also evaluates why did the U.S. decide to follow such approach.

Klíčová slova

multilateralismus, unilateralismus, Bushova doktrína, válka v Afghánistánu, válka v Iráku, George W. Bush, USA

Keywords

multilateralism, unilateralism, Bush Doctrine, War in Afghanistan, War in Iraq, George W. Bush, USA

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia v souladu s autorským právem.

V Praze dne 21.května 2010

Barbora Polachová

Obsah

1. ÚVOD	8
1.1. Zhodnocení literatury	10
2. DEFINICE TEORETICKÝCH PŘÍSTUPŮ A ROZHODOVACÍ PROCES	12
2.1. Co je multilateralismus?	12
2.1.1. Zdroje multilateralismu	14
2.1.2. Výhody a nevýhody multilaterálního přístupu v zahraniční politice	15
2.2. Co je unilateralismus?	17
2.2.1. Zdroje unilateralismu	17
2.2.2. Výhody a nevýhody multilaterálního přístupu v zahraniční politice	18
2.3. Teoretické modely a vojenská intervence	19
3. BUSHOVA ADMINISTRATIVA A JEJÍ POSTOJ K MULTILATERALISMU, UNILATERALISMU A VOJENSKÉ INTERVENCI	22
3.1. Dědictví Woodrowa Wilsona	22
3.2. Dědictví Clintonovy administrativy	23
3.3. Bushova doktrína a její ideologický rámec	24
3.3.1. Americký excepcionalismus	25
3.3.2. Preventivní akce jako nový nástroj zahraniční politiky	27
3.3.3. Unilateralismus	28
3.3.4. Americký primát	31
3.4. Bushova doktrína a veřejnost	32
4. PŘÍPADOVÉ STUDIE: APLIKACE BUSHOVY DOKTRÍNY NA KONFLIKTY V AFGHÁNISTÁNU A IRÁKU	33
4.1. Afghánistán	34
4.1.1. Plánovací fáze	35
4.1.2. Operační fáze	38

4.1.3. Od unilateralismu k multilateralismu	39
4.2. Irák	40
4.2.1. Cesta k válce	41
4.2.2. Plánovací fáze	42
4.2.3. Operační fáze	46
5. ZÁVĚR	48
5.1. Summary	50
6.POUŽITÁ LITERATURA	52

1. Úvod

Teroristické útoky z 11. září 2001 zásadně proměnily vnímání bezpečnosti ve Spojených státech amerických. Po zhroucení představy o americké nezranitelnosti následovala revize směřování americké zahraniční politiky Bushovou administrativou, jež vyústila v uplatnění nové doktríny. Bushova doktrína je v mezinárodních vztazích vnímána jako zvrát v americké zahraniční politice, protože jejím hlavním pilířem je právo státu na preemptivní akci vůči potenciálnímu nepříteli.

Použití preemptivní války je rozsáhle diskutovaným nástrojem pro obranu státních zájmů a to zejména po pádu bipolárního světa, neboť v minulosti demonstrace síly jedné z mocností mohla vyvolat konflikt větších rozměrů. Během devadesátých let se USA etablovaly jako jediná supervelmoc nejen díky pádu Sovětského svazu. USA díky ekonomické konjunktúře docílily výsadního postavení mezi státy a staly se hlavním představitelem globalizace. Vytvořila se tak unipolární struktura mezinárodního systému. Tato dočasná unipolarita byla narušena vznikem nové hrozby – terorismu.

Při nástupu George W. Bush do úřadu očekávalo, že povede svou zahraniční politiku podle vzoru svého otce – tedy konzervativní reálpolitiku nikoliv však s velkými ambicemi. To se však změnilo s útoky 11. září 2001 a vyhlášením války proti terorismu, ta vyústila v bezprostřední invazi do Afghánistánu a následné svržení tamního režimu Talibanu, a posléze v preventivní invazi do Iráku a svržení Saddámovy diktátorského režimu.

Cílem této práce je srovnání unilaterálního a multilaterálního chování Bushovy administrativy ve vztahu k válečným konfliktům v Afghánistánu a Iráku. Na případových studiích konfliktů v Afghánistánu a Iráku vytyčím hlavní rozdíly v přístupech administrativy k oběma konfliktům z teoretického hlediska unilateralismu a multilateralismu. Na základě teoretického vymezení pojmů a historické analýzy se pokusím určit, v jaké situaci bylo pro administrativu vhodné osvojit si jednu či druhou variantu. Tato práce není zaměřena na hledání příčin, proč a co ovlivnilo obrat v myšlení Bushovy administrativy, nýbrž se zaměřuje na uchopení Bushovy zahraniční politiky z hlediska výhod a nevýhod dvou modelů chování v mezinárodních vztazích. Nicméně, přesto v práci zmiňuji i působení

neokonzervativního myšlení, které spolu se šokem z 11. září mělo na rozhodovací proces vlády prezidenta Bushe dopad.

Ve své práci se pokusím zachytit, jakou cestu Bushova administrativa zvolila při plánování intervencí a následné iniciační fázi obou konfliktů, tedy v období kdy byl aplikovaný rozhodovací proces klíčový pro další vývoj, od kterého se odvíjela rekonstrukční fáze. Práce je tedy časově vymezena nástupem George W. Bushe v lednu 2001 a zahájením rekonstrukční fáze v obou konfliktech, kdy se na moci začaly podílet místní elity - Afghanistan Interim Authority v případě Afghánistánu a v Iráku Interim Governing Council.

Struktura práce je rozdělena na dvě části. První úsek věnuji vytvoření teoretického základu pro další kapitoly. V této části se zaměřuji na definování užívaných pojmů a jejich rozsahu, který bude uplatněn ve druhé části práce. V obecné rovině srovnávám výhody a nevýhody obou modelů. Předmětem práce není vysvětlit názorové rozdíly mezi jednotlivými školami mezinárodních vztahů, nýbrž pouze osvětlit složitost vnímání abstraktních pojmů jako je unilateralismus a multilateralismus. V druhé části práce (kapitoly 3 a 4) aplikuji předchozí rámec na konkrétní projevy unilateralismu a multilateralismu v americké zahraniční politice. Vymezuji Bushovo první volební období vůči předchozí Clintonově administrativě z pohledu myšlenky aktivního šíření demokracie, jež byl jeden ze znaků Bushovy doktríny. Je zde podrobně rozebrána Bushova doktrína, dokumenty a projevy, které jsou jejím základem. Poslední kapitolu tvoří dvě případové studie přístupu Bushova týmu k zahájení intervencí v Afghánistánu a Iráku. Zde se zaměřuji na konkrétní pozice americké vlády během plánování vojenské intervence a v následné rekonstrukční (stabilizační) fázi. V závěru práce shrnu výsledky aplikace teoretického rámce na přístupy americké vlády ve vztahu k oběma konfliktům a dále určím rozdíly a podobnosti těchto dvou konfliktů.

Shrnutí hlavních výzkumných otázek práce:

- Jaký přístup zaujala Bushova administrativa k obhajobě a vedení války v Afghánistánu a Iráku? V které fázi bylo pro USA výhodnější zaujmout unilaterální resp. multilaterální přístup?
- Jaké jsou hlavní rozdíly v přístupu Bushovy administrativy k válce v Iráku a válce v Afghánistánu?

1.1 Zhodnocení použité literatury

Diskuse o směřování americké zahraniční politiky je v sekundární literatuře hojně zastoupena a je na ní nazíráno z hlediska různých názorových proudů mezinárodních vztahů. Ve své práci, proto uvádím jasné definice pojmů jako je multilaterální vyjednávání, multilaterální rozhodnutí, unilaterální akce apod., které v druhé části práce aplikuji na konkrétní příklady. Pro osvětlení těchto pojmů jsem využila statě „*Is American Multilateralism in Decline*“ od Johna G. Ikenberryho,¹ kde rozebírá formy a zdroje multilateralismu. Klíčovou se rovněž jeví stať Johna Ruggieho „*Multilateralism: the Anatomy of an Institution*“, ve které zdůrazňuje důležitost kvalitativního rozměru pojmů.²

Pro analýzu Bushovy doktríny jsem využila statě Roberta Jervise „*Understanding the Bush Doctrine*“, kde Jervis rozebírá ideologické zázemí Bushovy doktríny a na zahraniční politiku George W. Bushe nazírá z realistického hlediska.³ Také jsem využila Jervisovy přednášky na Fakultě sociálních věd při příležitosti symposia Ústavu mezinárodních vztahů, kterou věnoval faktorům, podílejícím se na tvorbě rozhodovacího procesu zahraniční politiky Bushe Jr.⁴ Sarah Kreps ve svých dvou statích „*Military Interventions: Theory and Practice*“ a „*When does mission determine coalition? The Logic of Multilateral Intervention and the Case of Afghanistan*“ spojila teorii obou modelů unilateralismu a multilateralismu s praxí v Afghánistánu.⁵ Kreps zde zastává názor, že státy jednájí na základě výhod a nevýhod, která by jim potenciální spolupráce přinesla. Pro analýzu Bushovy doktríny jsem využila klíčových projevů tehdejších vládních představitelů a Národní bezpečnostní strategii USA z roku 2002, které jsou právě nedílnou součástí Bushovy doktríny.⁶

¹ Ikenberry, J. „Is American Multilateralism in Decline?“, *Perspectives on Politics* 1, č. 3 (září 2003): 533-550.

² Ruggie, J. „Multilateralism: The Anatomy of an Institution“, *International Organization* 46, č. 3 (1992).

³ Jervis, R. „Understanding the Bush Doctrine“, *Political Science Quarterly* 118, č. 3 (2003).

⁴ Přednáška Roberta Jervise v Praze FSV UK, 4.5.2010.

⁵ Kreps, Sarah „Multilateral Interventions: Theory and Practice“, *Political Science Quarterly* 123, č. 4 (2008-09): 563-603.

Kreps, Sarah. „When does mission determine coalition? The Logic of Multilateral Intervention and the Case of Afghanistan“, *Security Studies* 17, (2008): 531-567.

⁶ The National Strategy of the United States 2002.
The October 2002 National Intelligence Estimate

Pro případové studie o Afghánistánu a Iráku jsem využila poznatků z knihy vysvětlující proces obhajoby válečných intervencí „*Selling War and Intervention*“ od Joe Western. „*Plan of Attack*“ od renomovaného investigativního novináře Boba Woodwarda osvětluje období vyjednávání o invazi do Iráku.⁷ Woodward zde na základě rozhovorů s jednotlivými členy Bushovy vlády poskytuje širší pohled na fungování jeho týmu. Velmi přínosnou knihou pro poslední kapitolu byla publikace Davida Maloneho „*The International Struggle Over Iraq - Politics in the UN Security Council 1980-2005*“ o jednání Rady bezpečnosti OSN ve věci Iráku, poskytující přehled těchto jednání od roku 1980 až do roku 2005 a detailně popisující situaci, ve které se státy nacházely při schvalování jednotlivých rezolucí.

⁷ Western, Joe. *Selling Intervention and War – the Presidency, the Media and the American Public*. (Baltimore: The John Hopkins University Press 2005).
Malone, D. *The International Struggle Over Iraq – Politics in the UN Security Council 1980-2005*.(Oxford: Oxford University Press 2006).

2. Definice teoretických přístupů a rozhodovací proces

V mezinárodním politickém uspořádání mají teoretické přístupy multilateralismu a unilateralismu k zahraniční politice několik významů. V této kapitole se zaměřím na definici těchto pojmů nejprve v obecně teoretické rovině a posléze ve vztahu k Bushově doktríně pro následující uplatnění v případové části práce.

V mezinárodním uspořádání je rovnováha sil nejdůležitější proměnnou. Po skončení studené války se Spojené státy během devadesátých let etablovaly jako jediná unipolární mocnost, která neměla konkurenci v žádném aspektu – americká ekonomika čítala přibližně 40% hrubého světového produktu, výdaje na armádu činily tolik kolik ostatní státy světa vydaly dohromady, USA se staly lídrem ve vyšším vzdělávání a ve vývoji nových technologií a navíc americká společnost byla nebývale otevřena imigraci, novým idejím a podnikatelské činnosti.⁸ Spojené státy americké nabyly dojmu, že jsou neporazitelnou mocností. To vše se změnilo s teroristickými útoky z 11. září 2001. USA byly nuceny reagovat na útok, jehož původcem nebyl státní útvar či jasně definovaný protihráč, ale zcela nevyzpytatelný a neinstitucionalizovaný terorismus.

Spojené státy se musely rozhodnout jakou cestou boje proti terorismu se vydají. S nástupem George Bushe a jeho administrativy nastal obrat ve směřování zahraniční politiky USA a s příchodem neokonzervativního smýšlení administrativy i odklon od poměrně multilateralistického přístupu v zahraniční politice Clintonovy administrativy. Následující podkapitoly se obecně věnují teoretickému vymezení multilaterálního a unilaterálního postoje států v mezinárodních vztazích. Na oba pojmy může být nazíráno z více úhlů. Pro mou práci je stěžejní určit rámeček, na který budou navazovat závěry z případové studie.

2.1 Co je multilateralismus?

Multilateralismus je historicky proměnnou veličinou. Kořeny moderního multilateralismu nacházíme už u zrodu vestfálského systému státního zřízení,

⁸ Walt, S. M. „Keeping the World „Off-Balance“. In: *America Unrivaled – The Future of the Balance of Power*, ed: Ikenberry, J. (Cornell University Press: New York 2002): 122.

pokračující v neformálních svazcích *koncertu velmocí*. Hranice multilateralismu, (stejně jako unilateralismu) je v sociálních vědách obtížně definovatelný pojem. Nejjobecnější definici pojmu poskytl ve své stati Robert Keohane, který míní, že „multilateralismus je koordinace národních politik ve skupině tří a více států prostřednictvím *ad hoc* uspořádání a mezinárodní instituce“.⁹

John Ruggie spolu s Johnem Ikenberrym spatřují definici multilaterálních vztahů v chování tří a více států podle předem společně dohodnutých principů.¹⁰ Podle Johna Ikenberryho můžeme multilateralismem nazývat i pouze obecné konzultace a neformální uspořádání mezi státy, jež zahrnoval například *koncert velmocí*, kde evropské mocnosti dodržovaly nepsaná pravidla. V tomto neformálním uspořádání by každý stát měl na výběr ze čtyř možností chování:

- jednání bez konzultací s ostatními aktéry
- konzultace s ostatními aktéry, ale provedení akce samostatně
- konzultace a jednání s ostatními aktéry na základě vývoje situace, nikoliv na základě psaných pravidel, které by definovaly podmínky vztahu
- jednání s ostatními aktéry na základě předem stanovených pravidel¹¹

Z první varianty vyplývá možnost uplatnění unilateralismu, jelikož hlavního aktéra neomezují žádné závazky. Ve druhé a třetí variantě by se jednalo o vlašný multilateralismus, přestože akce není v souladu s dohodnutými pravidly a není podpořena institucionálně.¹² Z poslední možnosti vyplývá spolupráce¹³ (v tomto případě multilateralismus) mezi státy.

Tato široká definice multilateralismu ilustruje, jak obtížně je pojem multilateralismus uchopitelný. Zároveň je třeba také si uvědomit, že Keohaneův institucionální model¹⁴ a jeho kvantitativní definice multilateralismu není pro mou

⁹ Keohane, R. "Multilateralism: An Agenda for Research." *International Journal* 45 (Autumn 1990): 731.

¹⁰ Ruggie, J. „Multilateralism: The Anatomy of an Institution,“ *International Organization* 46, č. 3 (1992): 569; Ikenberry, J., „Is American Multilateralism in Decline?,“ *Perspectives on Politics* 1, No. 3 (Sep 2003): 534.

¹¹ Ikenberry, J., „Is American Multilateralism in Decline?,“ *Perspectives on Politics* 1, No. 3 (Sep 2003): 534.

¹² *Ibidem*.

¹³ Dle Roberta Keohaneho je spolupráce v tomto smyslu chápána jako výsledek jednání subjektů, které nejsou v harmonii, ale díky vzájemnému vyjednávání nalézají shodu. Mezivládní spolupráce se odehrává pokud je politika jednoho státu považována ostatními partnery za usnadňující prostředek k dosažení jejich vlastních cílů. Více: Keohane, R. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. (Princeton University Press Princeton, 1984): 50-51.

¹⁴ Institucionální teorie

práci postačující, protože nezahrnuje situační a časový horizont a dále nespecifikuje, jakou mírou spolupráce by státy měly přispívat.¹⁵

Z tohoto důvodu budu ve své práci vycházet z rozšířené definice, kterou představil John Ruggie, který vnáší do pojmu multilateralismus kvalitativní rozměr.¹⁶ Uvádí, že multilateralismus není pouze nominální spoluprací tří a více států, ale spolek států, které zvažují, vyjednávají a snaží se vyjít vstříc vzájemným politikám.¹⁷ Srovnání kvantitativní a kvalitativní definice je nemožné z jejich samé podstaty. Při kvantitativním pojetí multilateralismu nemusí mít všichni aktéři stejný podíl na koalici, ale přesto se co do počtu jeví jako multilaterální. Naopak kvalitativní pojetí multilateralismu zdůrazňuje aktivní podíl států na koalici. Některé instituce tedy mohou odpovídat kritériím kvalitativní definice multilateralismu, ale nemají dostatek zúčastněných, aby dosáhly kvantitativních měřítek. Žádná z těchto definic není té druhé nadřazena, ale pro následující kapitoly je důležité tato dvě pojetí multilateralismu rozlišovat.¹⁸

2.1.1. Zdroje multilateralismu

Na multilateralismus stejně tak jako na unilateralismus lze pohlížet i z hlediska jeho zdrojů. Podle John Ikenberryho multilateralismus pochází ze tří forem zdrojů- systémové, institucionální a domácí.

Systémový zdroj multilateralismu vychází například z mezinárodního systémového uspořádání (rozložení sil) a z něj odvozeného růstu vzájemné závislosti států či ze vzniku agresivní kolektivní akce nestátního charakteru. Institucionální zdroj multilateralismu je například vliv předchozí multilaterální instituce. V poválečném mezinárodním uspořádání USA aktivně navázaly na myšlenky Woodrowa Wilsona a přijaly aktivní roli tvůrce multilaterálních fór (např. OSN, MMF, NATO).

¹⁵ Nutnost kvalitativního rozměru multilateralismu zdůrazňují Finnemore, M. *The Purpose of Intervention: changing beliefs about the use of force.* (Cornell University Press 2003): 81. Ruggie, J. *Multilateralism Matters- The Theory and Praxis of an Institutional Form.* (Columbia University Press: New York 1993).

¹⁶ Ruggie, J. "Multilateralism: The Anatomy of an Institution." *International organization* 46, č. 3 (2002): 572-74.

¹⁷ Kreps, S., "Multilateral Interventions: Theory and Practice," *Political Science Quarterly* 123, č. 4 (2008-09): 578.

¹⁸ Fehl, C.; Thimm, J. "American Unilateralism Reconsidered – A research Program on US Participation in Multilateral Treaties". *Conference papers - International Studies Association*, 2008, <http://search.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/login.aspx?direct=true&db=a9h&jid=137W&lang=cs&site=ehost-live> (poslední přístup 20.3. 2010).

Domácí zdroje multilateralismu pramení zevnitř státu. Takovým zdrojem je například manifestace národní politické identity a tradice či volební cykly. Lidská kapacita jako zdroj multilateralismu zahrnuje vliv ideologie zahraničně-politických elit, nestátních organizací a způsob, jakým jsou jednotlivé dohody formovány.¹⁹

2.1.2. Výhody a nevýhody multilaterálního přístupu v zahraniční politice

V obecné rovině stát, který se rozhoduje, zda-li přistoupí na nějakou z forem multilateralismu, zvažuje výhody a nevýhody multilaterální spolupráce s ostatními. Stát se rozhoduje, zda-li je pro něj multilaterální chování výhodné či nevýhodné na základě tří faktorů - míry politické autonomie, schopnosti kolektivní akce a nákladů spojenými s multilaterálním vyjednáváním.

Multilateralismus v každém případě znamená redukci politické autonomie státu. Stát musí při provádění svých politik souhlasit s jistými omezeními. Na oplátku očekává, že ostatní státy se budou chovat stejně – samozřejmě v ideálním případě.²⁰ V tom můžeme spatřovat jednu z nevýhod multilateralismu, ale na druhé straně z toho vyplývá institucionalizace vztahů. Instituce jako OSN nebo WTO jsou hodnotným prostředkem států pro snížení nákladů a prosazování smluv, poskytují informace o politikách ostatních států a zvyšují možnost dodržování pravidel, a tedy poskytují věrohodnost dohodnutých závazků.²¹

Mezi další významné nevýhody multilateralismu patří problémy kolektivní akce, respektive dlouhý časový horizont pro domluvu států.²² Zdlouhavé multilaterální vyjednávání o provedení akce se může proměnit v neschopnost konsensu a vytvořit časovou tíseň²³, ve které se netrpělivý aktér může rozhodnout pro samostatnou akci.

Dalším prvkem, podle kterého se stát rozhoduje, zda-li přijmout multilaterální model jsou náklady. Vůdčí i slabší stát chtějí snížit své náklady. Oba ale z jiných důvodů. Vůdčí stát chce snížit své náklady pro dosažení svých cílů. Slabší státy mají

¹⁹ Ikenberry, J. „Is American Multilateralism in Decline?“, 535.

²⁰ Ibid.

²¹ Keohane, R. „The Contingent Legitimacy of Multilateralism“. *Address for Correspondance. Woodrow Wilson School, Garnet Working Paper No.09/06, September 2006*, http://www.csgr.org%20or%20www.garnet-eu.org/fileadmin/documents/working_papers/0906.pdf (poslední přístup 10.4.2010).

²² Western, J. „American Security, the Use of Force, and the Limits of the Bush Doctrine“, in: *American Foreign Policy in a Globalized World*, eds: Forsythe, D.; Wedeman, A.; McMahon, P. (New York 2006: Routledge): 113.

²³ Kreps, S. „When does mission determine coalition? The Logic of Multilateral Intervention and the Case of Afghanistan“. *Security Studies* 17, č.3: 347.

také zájem snížit náklady na ochranu své bezpečnosti respektive náklady, které by i tak vydaly na ochranu svých zájmů proti činům nepřítele. V tento moment je multilaterální dohoda přijatelná pro oba aktéry – vůdčí stát souhlasí s omezením svého potenciálu pro dominanci výměnou za dlouhodobou institucionalizovanou spolupráci se slabšími státy. Všechny strany jsou tedy v tomto systému na tom lépe, než kdyby byly solitéry v podmínkách konstantní hrozby neočekávaného uplatnění moci. Ani jedna ze stran nemusí vydávat zbytečné náklady na svou obranu či moc, pokud je jejich vztah institucionalizovaný. Instrukce v tomto případě slouží jako kontrolní mechanismus moci aktérů.²⁴

Multilaterální vyjednávání bude pro stát atraktivní v případě, že stát usoudí, že výhody které multilaterální přístup přináší, jsou větší než kdyby se jej neúčastnil. Z pragmatického hlediska je pro silnější stát výhodnější účastnit se multilaterální spolupráce, protože organizace poskytuje nejen morální autoritu (např. Rada bezpečnosti OSN), ale také proto, že spolupráce snižuje rizika vyplývající ze samostatného chování. Z pohledu pragmatických multilateralistů, hegemón²⁵ riskuje mnohem více násilného odporu než mocnost, která se konzistentně chová jako *primus inter pares* a sdílí ustavování pravidel s ostatními.²⁶ Podle Josepha S. Nye, tím že se stát zapojí do multilaterálního aliančního systému, snižuje riziko, že koalice budou vytvářeny proti němu.²⁷ Sdílení nákladů je jednou z dalších výhod multilateralismu. To s sebou přináší zájem státu o jejich co neefektivnější využití. Sdílení nákladů je zejména podstatné po skončení operační fáze mise – ať už vojenské či humanitární. Státy mají největší náklady v rekonstrukčním období, dlouhodobý proces od ukončení hlavních bojových k samostatnému fungování státu, a v této chvíli se vyplatí podpora slabších aktérů.

²⁴ Ikenberry, J. „State Power and the Institutional Bargain: America’s Ambivalent Economic and Security Multilateralism.“, in: *US hegemony and International Organizations*, eds: Foot, R.; MacFarlane, N.; Mastanduno, M. (Oxford University Press: Oxford 2003): 50 -51.

²⁵ Pojem hegemón a praxe hegemonie chápu ve smyslu vůdcovství nikoliv dominance nad ostatními státy. Hegemón je typ moci státu, která nevyplývá pouze z jeho vojenské a politicko - ekonomické kapacity, ale také je odvozena od instituzionalizovaného souhlasu ostatních států. Více: Skidmore, D. „Understanding the Unilateralist Turn in the U.S. Foreign Policy“. *Foreign Policy Analysis* 2 (2005): 209.

²⁶ Krauthammer, Ch. „The Unipolar Moment Revisited“. *National Interest* 70 (2002-03): 15.

²⁷ Nye, J.S. *The Paradox of American Power- Why the world’s only superpower can’t go it alone.* (Oxford University Press: Oxford 2002): 159.

2.2. Co je unilateralismus?

Unilateralismus narozdíl od multilateralismu je mnohem jednodušeji definován. To, že se jedná o akce jednoho státu, naznačuje už předpona pojmu „uni“. Unilateralismus jasně předpokládá jistý multilateralistický standard, od kterého se unilateralistické jednání odvozuje, tedy opak multilateralismu.²⁸ Unilateralismus můžeme také chápat jako odklon od stávajících principů chování na mezinárodním poli – např. při vyjednávání o rozhodujících procedurách v jednotlivých organizacích či vymezení se vůči širším principům kolektivní bezpečnosti nebo míře ekonomické otevřenosti.²⁹

Unilaterální jednání státu může být opět posuzováno z několika úhlů. Je unilaterálním jednáním, pokud stát provede akci samostatně s ostatními koaličními státy bez souhlasu mezinárodního společenství – v tomto případě Rady bezpečnosti OSN? Nebo je unilaterálním jednáním pouze samostatná akce jednoho státu?

Stejně jako u multilateralismu je důležité rozlišit mezi kvantitativní a kvalitativní definicí unilateralismu. Kvantitativní definice unilateralismu je jednoznačná – stát provádí akci samostatně. Unilateralismus z kvalitativního hlediska zdůrazňuje pasivní podíl států na akci hegemonu. Stát, který má předpoklady k unilateralistickému chování má ale zájem na hledání podpory u slabších aktérů. Motivací hegemonu je v tomto případě legitimita u ostatních aktérů. Robert Kagan se ve své stati táže, jaký je správný počet států a co je měřítkem legitimacy, a jakou váhu má souhlas jednotlivých aktérů.³⁰

2.2.1. Zdroje unilateralismu

Hlavním zdrojem unilateralismu je růst moci jednoho státu nad ostatními. V tento moment se stát cítí sebevědomý a usoudí, že může prosazovat své zájmy bez konsensu s ostatními aktéry. Unilateralismus jako systémový přístup k zahraniční politice může vyplývat z unipolárního mezinárodního systému. V takovém uspořádání – unipolárním momentu³¹ se ocitly USA během devadesátých let, kdy zažily

²⁸ Fehl, C.; Thimm, J. Conference papers: 9.

²⁹ Ibid: 10.

³⁰ Kagan, R. „America's Crisis of Legitimacy“. *Foreign Affairs* 83, č.2: 84.

³¹ Krauthammer, Ch. „The Unipolar Moment“.

bezprecedentní nárůst moci po pádu sovětského bloku ve všech složkách moci – ekonomické, vojenské, technologické a geopolitické.³²

Domácím zdrojem unilateralismu je podle Davida Skidmora organizace společenských a politických zájmů. Prvním typem společenského zdroje unilateralismu jsou minoritní, ale zato velmi organizované politické elity, které mají materiální nebo ideologický důvod oponovat jednotlivým multilaterálním závazkům státu či multilateralismu obecně. Zato daleko širší a rozmělněná skupina zastánců multilateralistické zahraniční politiky je obecně neorganizovaná a tedy neschopná prosazovat svůj vliv. Druhým typem zdroje unilateralismu je decentralizovaná a relativně otevřená struktura politického systému, která umožňuje minoritám např. zájmovým skupinám prosadit svůj vliv.³³ Třetím zdrojem, ze kterého může pocházet domácí zdroj unilateralismu je oblast ideologická. Patriotismus a víra v jedinečnost národa utvářejí veřejné mínění a tedy ovlivňují i politické rozhodování.³⁴ O patriotismu a pojetí amerického excepcionalismu Bushovou administrativou se zmíním v následujících kapitolách.

2.2.2. Výhody a nevýhody unilaterálního přístupu v zahraniční politice

Dominantní stát, který má prostředky k tomu provést rozhodnutí samostatně, nepotřebuje koaliční partnery v případě, že akce se jeví jako rychle proveditelná a jasně časově vymezená. V tomto případě se stát rozhodne pro samostatnou akci a unilateralismus se jeví jako dočasně výhodný přístup konání. Silnější stát, se ale může spojit se slabšími aktéry za účelem vytvoření *ad hoc* koalice a pak učinit unilaterální rozhodnutí v operační fázi akce. Slabší státy poté mají na výběr – podpořit jednostrannou akci dominantního státu a poskytnout hlavní prostředky v rekonstrukční fázi nebo úplně vystoupit z koalice a dalšího postupu se neúčastnit.

Podle Franka C. Schullera a Thomase D. Granta hlavním nedostatkem unilaterálního jednání je fakt, že žádný stát, jakkoliv mocný a bohatý, nedokáže shromáždit tolik prostředků pro specifickou oblast, zároveň udržovat své ostatní závazky a navíc být připraven na nepředvídané události.³⁵ Další nevýhodou unilateralismu je, že stát těžko prosazuje své zájmy bez podpory regionálních

³² Wohlworth, W. „The Stability of a Unipolar World“. *International Security* 24, č. 1 : 7.

³³ Skidmore, D. „The Unilateralist Turn“: 221.

³⁴ Ibid: 222.

³⁵ Schuller, F.; Grant, T. „Executive diplomacy: Multilateralism, unilateralism and managing American power“. *International Affairs* 79 (2003): 40.

partnerů.³⁶ V případě Vietnamu se toto prokázalo jako klíčové. Příkladem úspěšné multilaterální vojenské spolupráce je první válka v Zálivu, které se zúčastnila Saúdská Arábie a jako geostrategický partner nabídla USA základnu až pro půl miliónu vojáků.

2.3. Teoretické modely a vojenská intervence

Po skončení studené války a jejího bipolárního rozdělení světa, státy čelí novým hrozbám. Také vzorec chování států vůči vojenským intervencím se proměnil. Zatímco za studené války se velmoci víceméně udržovaly v rovnováze vzájemným soupeřením a vojenské intervence byly demonstrací síly jedné velmoci vůči druhé, nyní vyvstávají hrozby nové. Podle Marthy Finnemore existují celkem čtyři typy hrozeb, které mohou vyvolat vojenskou intervenci:³⁷

- porušení teritoriálních hranic (irácká agrese vůči Kuvajtu)
- občanské konflikty zahrnující masivní humanitární krizi (Somálsko, Bosna, Haiti)
- rozsáhlé teroristické útoky (Afghánistán)
- proliferace zbraní hromadného ničení (ZHN) a jejich použití teroristickými organizacemi

Záleží tedy, jakým způsobem se k takovýmto hrozbám stát postaví. Při vzniku hrozby se stát rozhoduje na základě nákladů a následků, které případná vojenská intervence přinese. Podle realistické teorie se státy rozhodují na základě tří faktorů – míry hrozby, důsledků hrozby a výhodnosti aliancí. Jak moc jsou ohroženy zájmy státu? Co se stane, pokud nezareaguje na hrozbu ihned? A jaké jsou výhody spojení se s ostatními aktéry? Tyto faktory s sebou přinášejí výhody i úskalí, které podmiňují, zda-li stát s unilaterální možností, jako je USA, podnikne vojenskou intervenci multilaterálně.³⁸

Pro případové studie uvedené v následujících kapitolách je rozlišení mezi plánovací³⁹ (procedurální) a operační fází intervence klíčové, protože umožňuje

³⁶ Kreps, S. „Multilateral Intervention: Theory and Practice“: 593.

³⁷ Finnemore, M. *The Purpose of Intervention: changing beliefs about the use of force.* (Cornell University Press 2003): 129.

³⁸ Kreps, S. “When does coalition“: 546.

³⁹ Plánovací fáze vojenské intervence je doba od vzniku potenciální potřeby pro intervenci do začátku intervence.

nahlízet na formování přístupu Bushovy administrativy k oběma konfliktům v Afghánistánu a Iráku z detailnější perspektivy.

Přítomnost bezprostřední hrozby v plánovací fázi favorizuje unilaterální přístup a s ním spojené krátkodobé zisky. Na druhé straně se tak ale předchází budoucím výhodám multilaterálního přístupu. Naopak, vzdálenější hrozby vytvářejí časový horizont, kterým se sníží případné náklady, a ten naopak činí dlouhodobé výhody multilateralismu atraktivnější a státy jsou více nakloněny zúčastnit se multilaterálního procesu.⁴⁰ Silnější stát také zvažuje, zda-li spojení se státy s méně vyspělými armádami je pro něj větším politickým než-li strategickým přínosem po obhájení intervence.⁴¹ Také souhlas mezinárodní organizace k vojenské intervenci není nutnou, ale vhodnou podmínkou multilateralismu. Pokud stát získá podporu mezinárodní organizace, poskytuje to vojenské intervenci určitou legitimitu.⁴² Intervence na Haiti v roce 1994 je příkladem akce, která byla operačně unilaterální, ale procedurálně multilaterální díky mandátu OSN.⁴³ Naopak první válka v Zálivu v roce 1990 byla operačně i procedurálně multilaterální díky její velké regionální podpoře, vysoké míře sdílení nákladů a autorizaci OSN.⁴⁴

V plánovací fázi intervence má stát na výběr mezi unilaterálním a multilaterálním přístupem v jednotlivých úsecích fáze. Pro analýzu vojenských intervencí je nezbytné vymezit následující pojmy, ze kterých budu vycházet v případové studii:

1. Multilaterální vyjednávání představuje dle Johna Ikenberryho konzultace budoucích kroků jednoho státu s dvěma a více státy.⁴⁵ Toto jednání nikoho k ničemu nezavazuje, ale poskytuje prostor ostatním státům připravit se na možné kroky těch ostatních.

2. Multilaterální rozhodnutí je rozhodnutí dvou a více států pro uskutečnění dohody, ale nemusí nutně znamenat účast ostatních aktérů v operační fázi jako takové. Ti poskytují pouze souhlas s uskutečněním operace.

3. Multilaterální intervence je uskutečnění vojenské intervence spojenců, kteří přispívají intervenci stejným dílem.

⁴⁰ Kreps, S. „When does coalition“: 539.

⁴¹ Ibid: 540.

⁴² Kreps, S., „Multilateral Interventions: Theory and Practice.“ : 584.

⁴³ Ibid: 595.

⁴⁴ Western, J. Selling War and Intervention : 113.

⁴⁵ Ikenberry, J. „Is American Multilateralism in Decline?“: 534.

4. Unilaterální vyjednávání neexistuje, protože stát má důvěru ve své schopnosti provést intervenci a provést další fáze samostatně.

5. Unilaterální rozhodnutí je rozhodnutí jednoho státu bez konzultací s jinými aktéry.

6. Unilaterální vojenská intervence je intervence, kterou provádí pouze jeden stát.

Dalším krokem vojenské intervence je její operační fáze. Operační fáze je doba od zahájení intervence k uklidnění situace. Operační fáze má dvě složky – bojovou a rekonstrukční. V bojové fázi je intervence zahájena a konflikt eskaluje. Rekonstrukční fáze je fází stabilizační, kdy se konflikt odehrává už jen ve specifických oblastech státu a na zbytku území probíhá rekonstrukce.

Zájmem intervenujícího státu je, aby bojová fáze byla uskutečněna v co nejkratším časovém horizontu ze dvou již zmíněných důvodů – nízkých nákladů a co nejmenšího počtu nasazených kapacit. Chce-li intervenující stát takovým způsobem ušetřit, bude hledat spojence a legitimitu u mezinárodních organizací. Pokud ale stát intervenuje nikoliv z humanitárních důvodů (státy můžou intervenovat i za účelem např. získání přírodních zdrojů), v takovém případě, šance na získání legitimacy u mezinárodní organizace je nízká. Dle Sarah Kreps, spolupráce na mírových operacích není zkouškou multilaterálních principů, protože úkoly a důsledky, které spolupráce přináší, jsou mírnější než v bojových misích.⁴⁶

⁴⁶ Kreps, S. "When does mission determine coalition?": 564.

3. Bushova administrativa a její postoj k multilateralismu, unilateralismu a vojenské intervenci

Americké cíle zahraniční politiky se proměňují s nástupy nových administrativ. Tyto proměny vytvářejí historii amerických doktrín, které vyjadřovaly postoje dané vlády a sledovaly dlouhodobé cíle. Administrativy určovaly doktríny, které vyhovovaly tehdejší době a podmínkám – dlouhodobé záměry americké zahraniční politiky mohou být tak ilustrovány na Monroeově doktríně v počátcích formování zahraniční politiky či politice zadržování komunismu za dob studené války. S nástupem George W. Bushe zaujaly USA nový kurs vůči mezinárodním vztahům. V této podkapitole se pokusím nastínit přístupy Bushovy administrativy k zahraniční politice a faktory, které měly ideologický vliv na vytváření Bushovy doktríny.

Jak již bylo zmíněno, Spojené státy americké byly aktivním strůjcem mezinárodního multilaterálního systému v poválečných letech. Přesto jejich postoj lze ohodnotit jako „selektivní multilateralismus“. Podle Johna Ruggieho USA sice napomohly vzniku multilaterálních institucí (GATT, OSN, WTO..) během studené války, ale zároveň se efektivně vyhýbaly jejich doporučením.⁴⁷

3.1. Dědictví Woodrowa Wilsona

Nástup George W. Bushe je často v levicovějších akademických kruzích nazýván jako „unilateralistická otočka“⁴⁸ v dějinách USA a Bushova doktrína je často přirovnávána k velkým ideám Woodrowa Wilsona a jeho liberálního intervencionalismu.⁴⁹ Wilson během svého prezidentství obhajoval intervence v Mexiku, Dominikánské republice, na Haiti, Kubě a v Hondurasu větou : „*Jsmé přátelé konstitučního zřízení v Americe, jsmé více než jeho obdivovatelé, jsmé jeho*

⁴⁷ USA se dlouhodobě a efektivně vyhýbaly ratifikaci konvencí, které by měly dopad na domácí politiku např. Úmluva o občanských a politických právech; Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace; Úmluva o zabránění zločinu genocida.

Ruggie, J. „Doctrinal Unilateralism and Its Limits“, in: *American Foreign Policy in a Globalized World*, eds: Forsythe, D.; Wedeman, A.; McMahon, P. (Routledge: New York 2006): 38.

⁴⁸ Skidmore, D. „The Unilateralist Turn“.

⁴⁹ Ikenberry, J. „The Future of Liberal Internationalism“, in: *The Crisis of American Foreign Policy – Wilsonianism in the Twenty-first Century*, eds: Ikenberry, J.; Knock, T.; Slaughter, A.; Smith, T. (Princeton 2009): 14.

nositelé. *Naučím jihoamerické republiky jak zvolit ty správné muže.*⁵⁰ Na jaře 1917 Wilson Kongresu ospravedlňoval nutnost války proti Německu, protože tím „bude svět bezpečnější pro demokracii“.⁵¹ Naopak neokonzervativní vnímání liberálního intervencionalismu se liší v tom, že nyní je potřeba šířit demokracii v zájmu bezpečnosti USA. Podle Condoleezy Riceové, hlavním problémem mezinárodního systému nejsou expanzivní státy jako v první polovině dvacátého století, nýbrž státy, kde nefunguje právní pořádek z důvodu jeho neschopnosti nebo neochoty tamní vlády. Tyto státy jsou pak „hlavním zdrojem globálních krizí od občanské války a genocidy počínaje a extrémní chudobou a humanitární katastrofou konče.“⁵² Proto hlavní představitelé Bushovy administrativy přijali myšlenku šíření demokracie na Středním východě jako nejjistější cestu k bezpečnější Americe a tedy i bezpečnějšímu světu.⁵³

Naproti tomu administrativy George H. Bushe a Billa Clintona si uvědomovaly význam postavení hegemonu USA a pro udržení takového postavení hledaly cestu, jak přesvědčit ostatní státy o legitimitě primátu USA a systematicky hledaly spojence. Podstata Bushovy doktríny spočívá ve snaze učinit americké hodnoty univerzální⁵⁴ a v preventivní obraně proti novým netradičním hrozbám – tedy nikoliv snaha ospravedlnit hegemonii a primát USA.⁵⁵

3.2. Dědictví Clintonovy administrativy

V roce 1995, kdy se Kongresu většinově ujali republikáni, zahraniční politika USA začala mít unilaterální rysy. Přestože dnes většina lidí vymezuje Billa Clintona vůči George W. Bushovi právě odlišným přístupem k zahraniční politice, USA se už za Clintonovy administrativy odmítaly účastnit některých mezinárodních dohod. Republikáni po získání většiny v obou komorách Kongresu a vyhlášením programu „*Contract with America*“ soustavně oponovali Clintonově administrativě, která byla

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ikenberry, J. „The Future of Liberal Internationalism.“ : 10.

⁵² Projev Condoleezy Rice k 60. Válnému shromáždění OSN. 17.zář 2005. Dostupný na <http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/usa050917eang.pdf>.

⁵³ Singh, Robert; Buckley Mary. *The Bush Doctrine and the War on Terrorism – global responses, global consequences.* (New York : Routledge 2009): 18.

⁵⁴ Rice, C. „Promoting the National Interest“. *Foreign Affairs* 79, č.1 (2002): 49.

⁵⁵ Jervis, R. „The Compulsive Empire“. *Foreign Policy* (July 2003): 83.

ideologicky multilaterální⁵⁶, ale při tehdejší domácí i mezinárodní politické konstelaci, nebyla schopna dostatečně hájit své zájmy. USA odmítly ratifikaci Mezinárodního soudního tribunálu (ICC) a sám Clinton mu vyjádřil podporu až na konci svého druhého funkčního období. George W. Bush posléze odvolal i americký podpis. Kjótský protokol, ač podepsán Spojenými státy v roce 1998, nebyl za Clintonovy administrativy předložen Senátu a Clinton nebyl schopen jej prosadit.⁵⁷

Dalším příkladem selhání Clintonova multilateralismu je také snížení rozpočtu amerického ministerstva zahraničí. To s sebou přineslo i snížení poplatků ve prospěch OSN a rozvojové pomoci. V roce 1992 ve srovnání s ostatními neplatíci dlužily USA 48% ze svých poplatků, v roce 2000 už 74%.⁵⁸ Americká podpora mírových misí OSN klesla zejména po debaklu v Somálsku, kde bylo zabito 18 amerických vojáků.⁵⁹ Pro humanitární intervenci v Kosovu si americká vláda zajistila podporu členů NATO, nezajistila si však podporu OSN (veto Ruska a Číny).⁶⁰

Clintonova éra by tedy neměla být ve srovnání s Georgem W. Bushem vykreslována jako zlatá éra multilateralismu. Prezident Clinton stejně jako Jimmy Carter nedokázal čelit tlaku domácích vlivů a neudržel si svou proklamovanou linii multilateralismu, jak bylo ilustrováno na výše zmíněných příkladech.

3.3. Bushova doktrína a její ideologický rámec

Bushova doktrína byla postupně vytyčena ve dvou hlavních projevech George W. Bushe. Nejprve ve Zprávě o stavu Unie (*State of the Union Address*) v lednu

⁵⁶ Skidmore, D. „Carter and the Failure of Foreign Policy Reform“. *Political Science Quarterly* 108, č.4: 728-729. Vzrůstající unilateralismus se paradoxně projevil u demokratické administrativy Jimmyho Cartera. Jeho dřívější reformní a multilaterální zahraniční agenda byla podryvána soustavným tlakem domácí opozice.

⁵⁷ Senát vydal v červenci 1997 rezoluci č.98 Byrd-Hagel, ve které nedoporučuje přistoupení USA z důvodu nerovného postavení závazků a účasti rozvinutých a rozvojových zemí. Z tohoto důvodu protokol k ratifikaci nepřijal.

⁵⁸ Graf zvyšujícího se dluhu USA vůči OSN dostupný na <http://globalpolicy.org/un-finance/tables-and-charts-on-un-finance/the-un-regular-budget/27479.html> (poslední přístup 15.4.2010).

⁵⁹ USA díky zákonu Biden-Helms dosáhly snížení dotací do celkového rozpočtu OSN z 25% na 22%. Na druhé straně, ale přispívají do fondu mírových misí (UN peacekeeping) 27%. Zdroj: Rezoluce Valného Shromáždění 55/239A (23.12.2000). Dostupné na <http://www.un.org/documents/ga/docs/55/a55239.pdf>.

⁶⁰ O významu humanitární intervence pojednává článek Simona Chestermana „Legality Versus Legitimacy: Humanitarian Intervention, the Security Council, and the Rule of Law“. *Security Dialogue* 33, č.3: 293 – 307. O důvodech, proč mělo NATO zasáhnout i bez explicitního souhlasu RB OSN, pojednává Edward N.Luttwak ve své eseji „Give War a Chance“, *Foreign Affairs*, (Jul/Aug 1999): 36 - 44.

2002, kde definuje „osu zla“⁶¹ a následně v červnu v projevu na vojenské akademii ve Westpointu. Národní bezpečnostní strategie 2002 (NBS 2002) je prvním strategickým dokumentem, který definuje bezpečnostní politiku Bushovy administrativy po teroristických útocích z 11. září 2001. Je tedy plně zaměřena na boj proti terorismu, který se může spojit s darebáckými režimy (*rogue states*), potenciálně získat zbraně hromadného ničení (ZHN) a ohrozit tak americké zájmy, teritorium a občany bezprecedentním způsobem.⁶²

Prezident Bush v memorandu k Národní bezpečnostní strategii USA v září 2002 vytyčil linii pro preventivní sebeobranu, která následně ospravedlňovala útok na Irák, takto: “Spojené státy se těší pozici nevyrovnatelné */unparalleled/* vojenské síly”, která tvoří “moment příležitosti rozšířit výhody svobody do celého světa. Budeme se aktivně snažit přinést naději demokracie, rozvoje, volného trhu a volného obchodu do každého kouta světa”.⁶³ Podpora demokracie není v mezinárodních vztazích nic nového. Otázkou ovšem zůstává, kdy a jakým způsobem se tato podpora projeví. V případě George W. Bushe je s preventivní akcí spojena podpora demokracie v daném státě. Co tedy představuje pojem Bushova doktrína?

Podle Roberta Jervise⁶⁴ je Bushova doktrína složena ze čtyř elementů, od kterých se odvíjejí další její znaky:

- pevná víra v domácí režim, který určuje zahraniční politiku a je s ním spjata příležitost změnit mezinárodní politiku (international order)
- nové hrozby mohou být poraženy pouze novou politikou (přístupem). Tuto novou politiku představuje preventivní akce.
- vůle chovat se unilateralisticky v případě bezprostřední hrozby
- mír a stabilita ve světě jsou podmíněny primátem USA ve světové politice a USA si tento primát musí a chtějí udržet

3.3.1. Americký excecionalismus

Prvním elementem Bushovy doktríny – víra v domácí režim - je zakořeněný americký excecionalismus, který se utvářel od dob založení Spojených států amerických coby první moderní demokracie. Stavebním kamenem amerického

⁶¹ Osa zla (Axis of Evil)- termín vytvořen Davidem Frumem, hlavním autorem Bushových projevů.

⁶² Khol, R. Nová národní bezpečnostní strategie USA. Grantový projekt MZV RB 14/12/03- Executive Summary. (Ústav mezinárodních vztahů: Praha 2003): 1.

⁶³ The National Security Strategy of the United States of America. September 2002. Dostupné na <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss.pdf>, (poslední přístup 17.3.2010).

⁶⁴ Jervis, Robert. „Understanding the Bush Doctrine“. *Political Science Quarterly* 118, č.3 (2003): 365.

excepcionalismu je víra ve státní demokratické zřízení USA, které se zakládá na ústavě, jež byla příkladem ostatním státům v době osvícenství a později. Ústava byla prvním komplexním souhrnem občanských a politických práv, zřizovala federativní uspořádání republiky a zároveň vytvořila systém brzda protiváh (*checks and balances*) v dělbě moci. Součástí amerického excepcionalismu je také individualismus, který pramení nejen z geografické izolace, ale také z formování USA jako státu, který si musel vybojovat svou svobodu ve válce za nezávislost.

„*City upon the hill*“ je souhrnným názvem pro pocit americké jedinečnosti v mezinárodních vztazích.⁶⁵ Za příklady pocitu odlišnosti USA, lze považovat neustálé vzývání poválečného uspořádání, na kterém se USA samy podílely; opuštění struktur Mezinárodního soudního dvora (ICJ) po negativním rozsudku v případě Nikaragua vs. Spojené státy americké⁶⁶, nerespektování brettonwoodského systému⁶⁷ nebo právo na zastrašování nukleárními zbraněmi z dob studené války. To všechno jsou případy, kdy USA uplatnilo myšlenku o „městě na hoře“.

Bushova doktrína ve svém memorandu zdůrazňuje, že „podpoří všechny kroky vedoucí k demokracii a svobodné ekonomice (...), protože to jsou nejlepší základy pro vnitřní i mezinárodní stabilitu“. Bush si takový úkol může nárokovat, jelikož „dnes mají Spojené státy nebyvalou vojenskou moc a obrovský ekonomický a politický vliv“⁶⁸ a je to „zároveň příležitost pro Ameriku, která se bude snažit, aby z tohoto okamžiku vytěžila celá desetiletí míru, prosperity a svobody.“⁶⁹ V NBS 2002 je zdůrazněno, že zájmem USA není pouze „vytvoření bezpečného, ale také lepšího světa.“ Stejně jako Woodrow Wilson chtěl učít latinskoamerické státy volit správné muže, stejně tak George W. Bush chtěl přinést ostatním státům volný trh a svobodné volby. Tak jako se Ronald Reagan odmítl smířit se s politikou détente vůči Sovětskému svazu, stejně tak George W. Bush odmítal jakoukoliv dohodu se Severní Koreou.⁷⁰ Zde můžeme sledovat wilsoniánský intervencionalismus a zároveň

⁶⁵ Autorem výrazu „město na hoře“ je John Winthrop, který jej použil ve svém kázání při kandidatuře na guvernéra Massachusetts v roce 1630. Winthrop chtěl, aby jeho kolonie sloužila jako model pro ostatní protestantské komunity ve světě.

⁶⁶ Nikaragua vs. USA byl případ Mezinárodního soudního dvora (ICJ) v roce 1986, kde USA byly usvědčeny z napomáhání guerrilové opozici proti vládě v Nikaragui a zaminováním přístavů. USA žalobu odmítly a opustily strukturu ICJ a následně vetovaly rezoluci RB OSN, která je měla zavázat ke kompenzacím Nikarague.

⁶⁷ Např. ukončení směnitelnosti dolaru za zlato v roce 1971 Nixonovou administrativou

⁶⁸ The National Security Strategy of the United States of America 2002— memorandum. The White House, September 2002.

⁶⁹ The National Security Strategy 2002, kapitola 1.

⁷⁰ Jervis, R. „Understanding the Bush Doctrine“: 367.

politiku založenou na víře. Víra ve vyvolenost amerického národa, který světu přináší univerzální hodnoty za které musí bojovat proti nesvobodě a terorismu.⁷¹ Univerzální hodnoty – „svoboda, demokracie a volný trh“ – jsou pak „jediným možným a udržitelným modelem pro úspěch národa“.⁷²

3.3.2. Preventivní akce jako nový nástroj zahraniční politiky

V pátém bodě NBS 2002 s názvem: „Zabránit nepřátelům, aby vyhrožovali nám, našim spojencům a přátelům zbraněmi hromadného ničení“ je užito pojmu preemptivní akce v souvislosti s obranou proti nepřátelům, kteří chtějí „překonat převahu USA v konvenčních zbraních jinak než konvenčními zbraněmi. Proto USA musí „uzpůsobit svůj koncept obrany možnostem a záměrům dnešních nepřátel.“ Ti mají za cíl poškodit nejen „vojenské, ale i civilní obyvatelstvo, což je v základním rozporu s jedním ze základních pravidel války.“⁷³

NBS 2002 zaměňuje význam slov preemptivní a preventivní.⁷⁴ V pátém bodě zmiňuje, že USA jsou „odsouzeny k akci vůči státům, kteří usilují o získání ZHN.“ Tedy kde hrozí bezprostřední hrozba útoků na americké zájmy. V další části pátého bodu je rozebrána preemptivní akce jako jeden z nástrojů ochrany národní bezpečnosti. Argumentem pro preemptivní akci je, „že čím větší je hrozba, tím vyšší je riziko pasivity – tím pádnější důvod pro potřebu neočekávané akce pro naši obranu, přestože si nejsme jisti časem a místem nepřátelského útoku.“⁷⁵ Z tohoto úryvku ale vyplývá, že hrozba, která bezprostředně neohrožuje národní bezpečnost USA, ale není

⁷¹ Bush, G.W. ve svém projevu ve Westpointu 1.června 2002: „Úděl našeho národa byl vždy větší než naše národní obrana . Bojujeme za to za to jsme bojovali – za spravedlivý mír.(..)Pokud jde o společná práva a potřeby mužů a žen, zde neexistuje střet civilizací. Touha po svobodě se vztahuje na všechny v Africe, Latinské Americe i v celém islámském světě.“

⁷² The National Security Strategy 2002: 3.

⁷³ Ibid: 15.

⁷⁴ Níže uvádím příkladné definice těchto pojmů Ústavem mezinárodních vztahů v Praze, ze kterých vycházím.

„Preemptivní použití síly směřuje k odvrácení bezprostřední závažné hrozby v situaci, kdy není možné využít jiných prostředků k jejímu odvrácení a akce je přiměřená hrozbě. Je tedy založena na existenci protivnickových rozvinutých schopností a na faktoru jasného a bezprostředního ohrožení. Klasickým příkladem preemptivního útoku bylo izraelské zahájení Šestidenní války v roce 1967.“

„Preventivní použití síly směřuje k odvrácení či eliminaci vzdálené závažné hrozby, případně s cílem předejít útoku očekávanému v kratším či delším časovém horizontu. Vychází tedy z logiky zahájení konfliktu, který by největší pravděpodobností nastal v budoucnu, za stávajících výhodnějších podmínek. To znamená, že preventivní použití síly není plně opřeno o stávající, ale pouze o rozvíjející se či potenciální schopnosti, jakož i o mnohem problematictější situaci bez jasného a bezprostředního nebezpečí. Klasickým příkladem byl útok izraelského letectva proti iráckému jadernému reaktoru v Osiraku v roce 1981.“ Khol,R. et als. Koncepce preemptivní sebeobran v kontextu boje proti terorismu po 11.září 2001. Závěrečný výstup- Grantový projekt MZV RM 01/03/05. (Ústav mezinárodních vztahů: Praha 2005): 1.

⁷⁵ The National Security Strategy 2002: 15.

znám časový horizont možného úderu, si vyžaduje preemptivní zákrok. Zde ale narážíme na smazávání hranice mezi pojmy preemptivní a preventivní. Hlavní rozdíl mezi těmito dvěma koncepty sebeobrany je doba mezi mírou hrozby a akcí protivníka. Pro mou práci jsem zvolila užívání termínu preventivní akce, protože jak se po zahájení intervence v Iráku ukázalo, nebyly nalezeny ZHN a tedy tento útok nebyl preemptivní, nýbrž preventivní.

V Bushově doktríně jsou podle Lawrence Freedmana spojeny dva prameny hrozeb – státní a nestátní.⁷⁶ Dokument předpokládá průnik obou hrozeb – nestátní aktér (teroristé) se spojí s darebáckým státem za účelem získání ZHN. Tento předpoklad je následným ospravedlněním preventivní války proti darebáckým státům, přestože důkazy o jejich propojení nejsou k dispozici. Tedy samotná podstata preventivní války je v nejednoznačnosti důkazů a podporující argumenty se stávají předmětem vyvracení.⁷⁷

Freedman míní, že strategie zastrašování nepřítele jako taktika se stala irelevantní pádem Sovětského svazu a je nutné ji nahradit novou strategií „preventivní akce“.⁷⁸ Na příklade Iránu či Severní Koreje můžeme vidět, že USA přijaly dočasnou strategii zastrašování ve formě uvalených sankcí, které, byť jen z formálního hlediska, měly oslabit pozice obou „darebáckých států“.

3.3.3. Unilateralismus

Unilateralismus je spolu s americkým excecionalismem hlavní linkou Bushovy doktríny. O výsadním postavení USA jsem se zmínila v předchozích kapitolách. Nicméně pro pochopení jednání americké vlády je třeba zmínit i ideologické zázemí její náklonnosti k unilateralistickému vedení zahraniční politiky, které se projevilo již před 11. zářím 2001 např. nepřistoupením ke Kjótskému protokolu, dohodě o zákazu pozemních min nebo zamítnutím Mezinárodního soudního tribunálu.

Prvním důležitým faktorem, který ovlivnil samotné smýšlení George W. Bushe je jeho manažerská minulost.⁷⁹ Bush byl prvním prezidentem s titulem MBA. Stejně jako manažer ve velké firmě se Bush rozhodoval na základě obecného a širšího pohledu na věc. Rozhodnutí prováděl s pomocí svého úzkého týmu, který byl neméně důležitým faktorem sám o sobě. Zde je třeba podotknout, že zahraniční politika USA

⁷⁶ Freedman, L. „Prevention, Not Preemption“. *Washington Quarterly* 26, č.2.: 114.

⁷⁷ Jervis, R. „Understanding the Bush Doctrine“: 371.

⁷⁸ Freedman, L. „Prevention“: 109-112.

⁷⁹ Schuller, F.; Grant, T. „Executive Diplomacy“ : 41.

není již od dob vytvoření Rady národní bezpečnosti (National Security Council - NSC) v roce 1947 soustředěna do rukou Kongresu. Kongresu NSC není odpovědná. Rozhodovací proces týkající se směřování zahraniční politiky je tak soustředěn mezi prezidentem a jeho poradní sbory. Podle Lukáše Hodera, Kongres ze své pozice není schopen stanovovat priority zahraniční politiky a v době vlády populárního prezidenta nemá prakticky možnost a ani vůli výrazně omezovat administrativu ve formování zahraničně-politické strategie a v iniciační úloze při jejím provádění.⁸⁰ Na druhé straně je nutné si uvědomit, že kontrolní funkci může Kongres splnit neodsouhlasením rozpočtu, a tak přerušit financování zahraniční politiky.

Jako bývalý manažer se Bush spoléhal na tým svých poradců, od kterých vyžadoval vysokou míru loajality a spoléhal se na jejich doporučení, podle kterých rozhodne on sám. Dával tak volnost jednotlivým resortům a pouze požadoval výstupy. Podle Hodera povahu priorit administrativy do značné míry určovali sami poradci a jejich aparát.

Složení týmu George W. Bushe je stěžejní pro pochopení Bushovy doktríny a původu její unilateralistické rétoriky. Bush se obklopil lidmi, kteří sloužili v administrativě jeho otce George H. Bushe v době první války v Zálivu. Mezi hlavní postavy ideologického zázemí unilaterálního přístupu v zahraniční politice patřil viceprezident Richard Cheney – bývalý ministr obrany v administrativě Bushe st., post ministra zahraničí obsadil Colin Powell - bývalý poradce pro otázky národní bezpečnosti Ronalda Reagana a bývalý předseda Sboru náčelníků štábu, ministrem obrany se stal Donald Rumsfeld – bývalý ministr obrany za Geralda Forda a poradkyní pro otázky národní bezpečnosti byla jmenována Condoleezza Rice, která dříve působila v NSC. Dalšími vlivnými lidmi v okolí prezidenta byl Paul Wolfowitz, náměstek Donalda Rumsfelda a I. Lewis Libby, poradce viceprezidenta Cheneyho. Mezi vlivné osoby v Bushově administrativě patřili i John Bolton, bývalý velvyslanec USA v OSN a nynější předseda think-tanku American Enterprise Institute, a Richard Perle – předseda Komise pro obrannou politiku a autor známé doporučující zprávy pro tehdejšího izraelského premiéra Benjamina Netanyahua

⁸⁰ Hoder, L. „Architekti Bushovy doktríny- Vliv neokonzervativců na vytváření zahraničněpolitické strategie George W. Bushe.“ *Mezinárodní vztahy* 2 (1990): 32-33.

z roku 1996, ve které radí Izraeli, aby udělal tzv. „*clean break*“ ve vztazích s Palestinci.⁸¹

Kumulace lidí se zkušeností z bývalých republikánských administrativ a vůdčích osobností neokonzervativního hnutí reprezentovaného v devadesátých letech zejména American Enterprise Institute (AEI) a Projektem nového amerického tisíciletí (PNAC) založeného v roce 1997 Robertem Kaganem a Williamem Kristolem, měla zásadní vliv na formulaci zahraniční politiky USA. Neokonzervativní myšlenky se odrazily v Bushově administrativě vlažným vztahem k mezinárodním institucím obzvláště k OSN a naopak upřednostněním práva jednat unilaterálně z pozice hegemonu i formou preventivní akce.⁸² Bush v NBS 2002 píše: „Ve věci společného zájmu a sebeobrany, Amerika zakročí proti vznikajícím hrozbám předtím než se plně vyvinou.“ Očividně se tak přiklání k užití preventivní akce. Dále Bush píše, že sice USA jsou stále oddány mezinárodním institucím jak je OSN, OAS a NATO, ale nadstavbou těchto institucí mohou být tzv. koalice ochotných (*Coalition of Willing*), a které společně s USA mohou reagovat na hrozby vzniklé mezinárodním terorismem nebo proliferací ZHN. Role OSN je v NBS 2002 potlačena, naopak je kladen důraz na vojenské kapacity NATO a jeho nutnou reformu. USA tedy rády uvítají spojení ve formě „koalice ochotných“, ale pokud nenaleznou podporu, jsou odhodlány k samostatné akci. Donald Rumsfeld proslul svým výrokem, že „mise určuje koalici, nikoliv naopak aby koalice podmiňovala misi“⁸³, kdy tak dal najevo jakým způsobem Bushova administrativa bude přistupovat k prosazování svých národních zájmů.

Dalšími příklady asertivního přístupu administrativy k mezinárodním vztahům je například jednostranné vypovězení smlouvy o antibalistických raketách (ABM Treaty) mezi USA a Ruskem v prosinci roku 2001 za účelem rozvinutí

⁸¹ Richarda Perle je hlavním autorem dokumentu určeného pro Benjamina Netayahu zvaný „*A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm*“, který vzešel z izraelského think-tanku Institute for Advanced Strategic and Political Studies. Tzv. *clean break* je rázný odklon od dosavadní smířlivé politiky a započítí aktivní vojenské role Izraele v regionu proti Sýrii a subjektům v Libanonu. Navíc podle Perla má Izrael příležitost proměnit Střední východ k lepšímu – resp. prosadit tzv. západní hodnoty. Zpráva ke stažení na <http://www.iasps.org/strat1.htm> (poslední přístup 16.4.2010).

⁸² John Bolton, Bushův velvyslanec v OSN, proslul výrokem: „There is no such thing as the United Nations. There is only the international community, which can only be led by the only remaining superpower, which is the United States.“, který svědčí o přesvědčení, že USA jsou tím jediným možným státem, který může vést mezinárodní komunitu. Dostupné na http://www.rightwingnews.com/mt331/2007/10/the_john_bolton_interview.php (poslední přístup 6.5.2010).

⁸³ Projev Donalda Rumsfelda v Center for Security Policy, 6. listopad 2001. Dostupný na <http://edition.cnn.com/2001/US/11/06/gen.attack.on.terror/> (poslední přístup 11.5.2010).

protiraketového systému (*Anti-missile Defense System*). Spojené státy také oponovaly modifikaci Úmluvy o biologických zbraních z roku 1972 a ženevská jednání v prosinci 2001 tak ztroskotala. V ekonomické oblasti se paradoxně republikánská administrativa přiklonila k myšlence protekcionismu a ustavila clo na dovoz oceli z 8% na 30%,⁸⁴ a znevýhodnila tak hlavní importéry⁸⁵ oceli do USA. Nicméně Bushova administrativa ustoupila pod nátlakem WTO v prosinci 2003 a cla zase zrušila.⁸⁶

3.3.4. Americký primát

Posledním hlavním rysem Bushovy doktríny, který sdružuje všechny předchozí dohromady, je udržení amerického primátu v mezinárodních vztazích. Po skončení studené války, Spojené státy nečelily žádnému velkému nebezpečí, které pro ně co by nukleární velmoc dříve představoval SSSR. Stálost hrozby produkuje stálost politiky, podle Waltze, zato absence hrozby dovoluje politice být více nahodilá. Pokud jsou životně důležité zájmy státu ohroženy, politika země se stane neústupnou.⁸⁷ Během devadesátých let tedy USA neměly potřebu se vojensky i ekonomicky vymezovat proti nepříteli, protože nehrozilo bezprostřední ohrožení amerického národního zájmu. Spolu s předpokladem existence bezpečnostního společenství nejsilnějších a nejrozvinutějších států - USA, Evropy a Japonska, jež byla konstelací na začátku prvního funkčního období Geroge W. Bushe, se mohly USA zaměřit se na jiná nebezpečí a vytváření nových cílů a na udržení své pozice.

Podle Samuela Huntigtona je udržení mezinárodního primátu Spojených států důležité nejen pro blahobyt a bezpečnost Američanů, ale také pro budoucnost svobody, demokracie, otevřené ekonomiky a mezinárodního pořádku ve světě.⁸⁸ Z tohoto předpokladu vycházela i Bushova administrativa. George W. Bush v svém projevu ve Westpointu prohlásil, že “Amerika musí a zamýšlí si udržet svou vojenskou sílu tak, aby ji nemohlo být konkurováno. Toho dosáhneme destabilizací

⁸⁴ USA Today. *Bush imposes steel tariffs*. USA Today, 5.3.2002. Dostupné na <http://www.usatoday.com/money/general/2002/03/05/bush-steel.htm> (poslední přístup 1.4.2010).

⁸⁵ Brazílie, Čína, Korea, Německo, Rusko. Podíl importéru oceli do USA v roce 2002 dostupné na stránkách U.S. Department of Commerce – International Trade Administration http://ia.ita.doc.gov/steel/license/smp/Census/Annual/GDESC52/MMTAvg_ALL_ALL_9Y.htm (poslední přístup 1.4.2010).

⁸⁶ Světová obchodní organizace. United States Safeguard Measures on Imports of Certain Steel Products – Summary Dispute DS259. Dostupné na http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds259_e.htm (poslední přístup 1.4.2010).

⁸⁷ Waltz, K.N. „Structural realism after the Cold war“. *International Security* 25, č.1 (2000): 53.

⁸⁸ Huntington, S. “Why International Primacy Matters.“ *International Security* 17, č.3 (1993): 83.

vojenského soutěžení a snížením rivalit na úroveň obchodu a jiných forem dosažení míru”.⁸⁹ To by podle Singha znamenalo nutnost udržení vysokých vojenských výdajů tak, aby si je žádná jiná země nemohla dovolit. Z toho pro zároveň pro ostatní státy vyplývá, že nemusí vyvíjet svou vlastní vojenskou sílu a mohou se při obraně svých zájmů spolehnout na USA.⁹⁰

Podle Joe Westerna, logika Bushovy doktríny vnímala americký primát odlišně - dominance v mezinárodní politice umožňuje Spojeným státům uplatnit svou vůdčí roli ve své plné šíři a chránit svět před vznikajícími hrozbami. To dále implikuje a povoluje USA chovat se unilaterálně a preventivně, pokud potřeba.⁹¹ Na jedné straně USA disponují zbraněmi hromadného ničení a jsou připraveny je použít, na straně druhé prosazují anti-proliferační politiku. Americká bezpečnost, světová stabilita a šíření liberalismu vyžadují po USA, aby se chovaly tak jako ostatní státy nemohou nebo nemůžou.⁹² Architekti Bushovy doktríny se neobávali, že doktrína sama může být precedentem pro ostatní státy, protože to co platí pro ostatní státy neplatí pro USA. Tento postup, kdy ostatní státy vyjma USA jsou podřízeny jistým pravidlům, nazývali realistické vůdcovství (*realistic leadership*).⁹³

3.4. Bushova doktrína a veřejnost

Veřejná podpora Bushovy politiky vedla k jejímu zintenzivnění, jež vyvrcholila intervencí v Iráku. Například, na sjezdu Demokratické strany v červenci 2004, demokraté vytyčili tři americké národní zájmy, které jako by se shodovaly s NBS z roku 2002 – boj proti terorismu, zastavení proliferace ZHN a šíření demokracie ve světě.⁹⁴ Do roku 2005 se projevil tzv. *rally around the flag effect*, tedy shromáždění kolem vlajky, což znamená, že v době krize lidé stojí za svou vládou

⁸⁹ Projev George W. Bushe na vojenské akademii ve Westpointu, 1.6.2010. Dostupný na <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html> (poslední přístup 22.3.2010).

⁹⁰ Singh, R. *The Bush Doctrine*: 20.

⁹¹ Western, Joe. „American Security, the Use of Force, and the Limits of the Bush Doctrine“, in: *American Foreign Policy in a Globalized World.*, eds: Forsythe, D.; Wedeman, A.; McMahon, P. (New York: Routledge 2006): 112.

⁹² Jervis, R. „The Bush Doctrine“: 375.

⁹³ Jervis, R. „The Compulsive Empire“: 86.

⁹⁴ Singh, R. et als. *The Bush Doctrine*: 25.

resp. prezidentem.⁹⁵ Bushovy preference se bezprostředně po 11. září pohybovaly okolo 90% - jednalo se o historicky vůbec nejvyšší podporu prezidenta v USA.⁹⁶

Ve své kampani v roce 2000 George W. Bush sice zdůrazňoval nutnost reformy amerických vojenských sil a národního protiraketového systému, ale přesto hlavním tématem voleb byla domácí politika. Vše nasvědčovalo tomu, že se Bush Jr. vrátí k reálpolitice svého otce. Bush Jr. ve své kampani jasně odmítl Clintonovy humanitární intervence, mírotvorné mise i snahy o nation-building v cizině.⁹⁷ Ani terorismus ani ZHN nebyly v Bushově agendě tématem číslo jedna. Pozornost soustředil na vztahy s Ruskem a Čínou a také na Irák, který představoval jeho hlavní zájem na Středním východě.⁹⁸ Bushovi tedy nebyly neokonzervativní myšlenky cizí, ale při nástupu do úřadu, nikdo ani zřejmě on sám neočekával, že bude prosazovat intervencionální zahraniční politiku. Útoky 11. září naopak poskytly příležitost Bushově týmu se více zradikalizovat a vymezit se proti nepříteli.

4. Případové studie: aplikace Bushovy doktríny na konflikty v Iráku a Afghánistánu

V předchozích kapitolách jsem vytyčila teoretický rámec unilateralismu a multilateralismu v mezinárodní politice. Dále jsem popsala ideologické zázemí Bushovy doktríny a vlivy, které vedly k jejímu vzniku. V následujících kapitolách se pokusím tento teoretický přístup aplikovat na praktické kroky Bushovy administrativy pro zahájení obou konfliktů - v Afghánistánu a Iráku. V dalších následujících dvou kapitolách se budu soustředit na následující:

- popsat přístupy Bushovy administrativy k jednotlivým konfliktům
- pokusit se určit v čem se přístupy Bushovy administrativy v těchto konfliktech liší, pokud vůbec

⁹⁵ Více o „rally round the flag effect“ M. Nelson, M. Anatomy of a Rally Effect: George W. Bush and the War on Terrorism. *Political Science and Politics*, (č.1/2003): 37-42.

⁹⁶ Průzkum podpory prezidenta George W. Bushe. Dostupný na Wall Street Journal webpage <http://online.wsj.com/public/resources/documents/info-presapp0605-31.html> (poslední přístup 6.5.2010).

⁹⁷ Carothers, T. „Promoting Democracy and Fighting Terror“. *Foreign Affairs* 82, č.1,(2003): 84. Pojem nation-building zahrnuje kromě vytváření veřejných institucí a demokratického státního zřízení(state-building) i „rozvoj a podporu harmonické občanské společnosti“ citováno z Hook, S.W. *U.S. Foreign Policy – The Paradox of World Power*. (CQ Press: Washington DC 2008): 389.

⁹⁸ Přednáška Roberta Jervise v Praze FSV UK, 4.5.2010. Stejný úsudek o Bushovi udělal i Robert Singh et als., *The Bush Doctrine*: 25.

- nalézt výhody a nevýhody takového chování ve vztahu vůči mezinárodnímu společenství

4.1. Afghánistán

Teroristické útoky z 11. září 2001 jsou milníkem v dějinách bezpečnostní politiky USA. Nejenže to bylo poprvé od přepadení Pearl Harboru, kdy došlo k útoku na americkou půdu, ale také proto, že k nim došlo v momentě, kdy byla přímo atakována americká půda, ale také nastaly v momentě, kdy se nakumulovaly tři trendy charakteristické pro tehdejší poměry v USA. Tyto trendy zahrnují globalizaci – bezprecedentní utužování ekonomických, politických a kulturních interdependencí; oživení diskursu o americkém excecionalismu a vnímání USA jako neporazitelné vojenské síly na počátku 21. století.⁹⁹ V momentě, kdy se USA ocitly na svém ekonomickém, politickém i kulturním vrcholu, na ně zaútočil nestátní aktér-terroristická síť Al-Káida.

Ve svém večerním projevu z 11. září prezident Bush oznámil, že v rámci dosažení spravedlnosti USA „nebude dělat rozdíl mezi teroristy a mezi těmi, kteří je chrání“.¹⁰⁰ Tento citát byl ještě rozšířen projevem z 20. září, ve kterém Bush stanovil známou větu „Buď jste s námi nebo jste s teroristy.“ („*Either you are with us or you are with the terrorists.*“).¹⁰¹ Tato věta se stala součástí nepsané Bushovy doktríny a byla ospravedlněním zahájení Operace Trvalá svoboda, invaze do Iráku a později i postojem vůči Iránu a Pákistánu.

Bezprostřední reakcí mezinárodního společenství bylo vydání rezoluce Rady Bezpečnosti OSN č. 1368, která byla iniciována Francouzi. V rezoluci se státy zavázaly, že „jsou odhodlány potírat hrozby mezinárodnímu míru a bezpečnosti způsobené teroristickými činy všemi prostředky,“ rezoluce dále „uznává základní právo individuální nebo kolektivní sebeobrany v souladu s Chartou OSN“.¹⁰² RB OSN tedy explicitně neschválila intervenci v Afghánistánu, protože v rámci zvykového mezinárodního práva mají státy přirozené právo na individuální či

⁹⁹ Mingst, K. „The Bush Doctrine and Mutlilateral Institutions“, in: *American Foreign Policy in a Globalized World*, eds: Forsythe, D.; Wedeman, A.; McMahon, P. (New York 2006 : Routledge): 126.

¹⁰⁰ Večerní projev George W. Bushe , 11.9.2001. Dostupný na http://avalon.law.yale.edu/sept11/pres_state001.asp (poslední přístup 7.5.2010).

¹⁰¹ Projev George W. Bushe společnému zasedání Kongresu a amerického lidu, 20.9.2001. Dostupný na http://avalon.law.yale.edu/sept11/president_025.asp (poslední přístup 7.5.2010).

¹⁰² Rezoluce RB OSN S/RES/1368 (2001). Dostupná na <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement> (poslední přístup 15.4.2010).

kolektivní sebeobranu. Článek 51 Charty OSN je zárukou toho, že nic, co Charta zakotvuje, “není v rozporu s právem na sebeobranu v případě vojenského napadení členského státu OSN.”¹⁰³

Severoatlantická rada vydala 11. září 2001 prohlášení,¹⁰⁴ že všech 19 členů NATO přijalo odpovědnost podle Článku 5 Washingtonské deklarace, který stanoví, že útok na jeden členský stát je útokem proti všem členským státům tedy, že státy se zavazují k pomoci při obnově a zachování severoatlantického prostoru.¹⁰⁵

Světová veřejnost se jasně přiklonila k odsouzení teroristických útoků a v průzkumu z roku 2001 – lidé ve většině velkých států západní Evropy (např. Německo, Francie, Itálie, Španělsko, Rusko)¹⁰⁶ souhlasila s intervencí v Afghánistánu. *Le Monde* se svým slavným titulkem shrnoval postoj v evropských zemích „*Nous sommes tous américains!*“ (Všichni jsme Američané!).¹⁰⁷ Dalo by se tedy očekávat, že USA zahájí intervenci v Afghánistánu s více státy najednou a vytvoří tak válečnou koalici. Afghánistán je znám svou rezistencí vůči cizích mocnostem od konce 19. století až po válku se SSSR v 80. letech 20. století. Dalším důvodem, proč se očekávalo, že USA budou mít zájem na vytvoření válečné koalice bylo, že USA povedou válku proti terorismu, tedy proti taktice, která nepramení od státního aktéra a teroristé operují na různých místech světa. Spolupráce více států se jevila jako nezbytná. Nestalo se tak a USA spolu s britskými jednotkami zahájily operaci Trvalá svoboda (*Operation Enduring Freedom*) 7. října 2001 invazi do Afghánistánu.

4.1.2 Plánovací fáze

Do doby teroristických útoků na americkém území, USA vnímaly terorismus jako kriminální čin, se který je třeba vypořádat právní cestou. Odlišné vnímání teroristické hrozby představovalo také hlavní rozdíl mezi postojem evropských států, které s ní již

¹⁰³ Zprávy OSN – irácká krize a legitimní užití síly. OSN Praha. Dostupné na <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=798> (poslední přístup 1.5.2010).

¹⁰⁴ Statement of the North Atlantic Council. Dostupné na <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-122e.htm> (poslední přístup 2.5.2010).

¹⁰⁵ Český text Washingtonské smlouvy je dostupný na http://www.natoaktual.cz/na_summit.asp?y=na_summit/washingtonskasmlouva.htm (poslední přístup 2.5.2010).

¹⁰⁶ Podpora americké invaze do Afghánistánu viz. CNN, „Europe rallies behind attacks“. *CNN*, 8.10.2001. Dostupné na <http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/10/07/ret.europe.reaction/> (poslední přístup 2.5.2010).

¹⁰⁷ Jean-Marie Colombani. „Nous sommes tous Américains“. *Le Monde*, 13. září 2001. Dostupné na http://www.lemonde.fr/opinions/article/2007/05/23/nous-sommes-tous-americains_913706_3232.html (poslední přístup 2.5.2010).

zkušenost měly a považují jí za ohrožení vnitřní nikoliv národní bezpečnosti, a USA, které od 11. září vnímaly terorismus jako hlavní hrozbu národní bezpečnosti. Proto odezva na 11. září vyžadovala rychlou akci a ovlivnila plánování intervence v Afghánistánu. Tato reakce se projevila v doktríně preempce, kterou jsem popsala ve druhé kapitole. Spojené státy by nemohly zůstat nečinné ve chvíli, kdy se hrozby akumulují, a raději tak provedou předběžnou akci, přestože zde existuje nejistota místa a času a dalšího útoku. 11. září jasně upozadilo dlouhodobé priority ve prospěch krátkodobých bezpečnostních potřeb. To je ukázkou neorealistického úsudku o chování státu. Ve chvíli, kdy se riziko další hrozby zintenzivní, stane se totéž i s chováním státu vzhledem k časovému horizontu a formě jeho chování.¹⁰⁸ George W. Bush dal tehdejší vládě Talibanu ultimátum¹⁰⁹ - buď bezpodmínečně vydají teroristy americkým orgánům a zavou teroristické výcvikové tábory, nebo USA zaútočí na Afghánistán. Ultimátum bylo Talibanem obratem odmítnuto.¹¹⁰

Všeobecná podpora mezinárodního společenství předznamenala, že USA by měly spolupracovat s ostatními státy při zahájení intervence v Afghánistánu. Vše tomu alespoň nasvědčovalo. USA byly napadeny a mají právo na sebeobranu. Navíc, regionálními aktéry byly mocnosti středního rozměru (Rusko, Pákistán, Irán), které neměly zájem, aby byl vliv USA šířen v jejich zájmové oblasti. Z realistického hlediska při srovnání výhod a nevýhod, by logicky vycházelo, že USA se budou snažit o vojenskou podporu regionálních partnerů. Nicméně kvůli možnosti dalšího rozpínání Al-Káidy v regionu a časovému horizontu se v plánovací fázi vojenské intervence rozhodly provést invazi do Afghánistánu po své vlastní ose.

Většina členů NATO doufala, že odvolání se na Článek 5 přiměje USA k vojenské reakci proti Al-Káidě pod vlajkou NATO nebo alespoň, že USA bude koordinovat operace v rámci společné vojenské struktury a politických institucí. USA daly jasný signál, že nepotřebují operační vojenskou pomoc ostatních členů NATO v první fázi invaze¹¹¹ a nepotřebují tedy vytvářet spolu se s vrchním velitelstvím

¹⁰⁸ Kreps, S. "When does mission determine coalition?": 554.

¹⁰⁹ CNN. „Bush delivers ultimatum“. *CNN*, 21.9.2001. Dostupné na <http://transcripts.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/central/09/20/ret.afghan.bush/index.html> (poslední přístup 4.5.2010).

¹¹⁰ The Guardian. Taliban defy Bush ultimatum. *Guardian online*, 21.9.2001. Dostupné na <http://www.guardian.co.uk/world/2001/sep/21/september11.usa15> (poslední přístup 4.5.2010).

¹¹¹ Haberman, C. „A Nation Challenged- An overview: More Troops, More Accusations, More Economic Stimulus“ *The New York Times*, 6.11.2001. Dostupné na <http://www.nytimes.com/2001/11/07/world/nation-challenged-overview-nov-6-2001-more-troops-more-accusations-more->

ozbrojených sil NATO v Evropě (Supreme Allied Commander Europe - SACEUR) plán pro invazi v Afghánistánu.¹¹² Nicméně přesto Spojené státy dále multilaterálně vyjednávaly o asistenci NATO ve formě sdílení informací; podpory kampaně v boji proti terorismu; zajištění bezpečnostních amerických a spojeneckých zařízení na území států NATO; ustavení vybraných lokalit NATO přebírajících zodpovědnost za protiteroristické akce; poskytnutí přístavů a letišť pro potřeby USA; rozmístění námořních sil ve Středozeří na vyžádání USA a rozmístění jednotky včasného varování NATO (NATO Early Warning Force), pokud o to USA požádá.¹¹³ USA tak udržovaly komunikaci se svými spojenci, ale zároveň věděly, že delší multilaterální vyjednávání by komplikovalo rozhodovací proces při plánování intervence. NATO po zahájení Trvalé svobody podpořilo obranu amerického leteckého prostoru pěti letadly létajícího střediska řízení a včasného varování AWACS¹¹⁴, aby se americké letectvo mohlo plně soustředit na akci v Afghánistánu.

Bushův tým byl rozdělen na dva tábory. Colin Powell spolu s Condoleezou Riceovou prosazovali zapojení Francie, Kanady, Německa nebo Austrálie, které nabízely svou aktivní asistenci do počáteční fáze. To bylo ale odmítnuto ministrem obrany Donaldem Rumsfeldem, protože „spojenecké síly by mohly zatížit efektivitu amerických sil a koalice proto musí být vybrána raději tak, aby odpovídala operačním požadavkům konfliktu, než aby vyhovovala operačnímu plánu a možnostem spojenců“.¹¹⁵ Zájmem administrativy i vojenského velení bylo minimalizovat integraci spojeneckých sil do doby než se Spojeným státům podařilo zabezpečit hlavní regiony v Afghánistánu. Navíc Evropané by potřebovali leteckou podporu a větší časový horizont pro dopravu svých kapacit, a na to se USA nemohly v tak krátkém čase spoléhat.

Afghánistán je příkladem, že evropské státy dokázaly USA poskytnout okamžitou politickou podporu, ale na druhé straně nedisponovaly společnou spojeneckou strategií. USA měly zájem na vykonání operační fáze samy právě ze dvou důvodů - nízkých kapacit svých potenciálních spojenců a obtížnosti a

economic.html?scp=2&sq=british+support+to+afghanistan+attack+2001&st=nyt (poslední přístup 5.5.2010).

¹¹² Bensahel, N. The Counterterror Coalitions – Cooperation with Europe, NATO and the European Union.(RAND: Arlington 2003):7.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ AWACS- Airborne Warning and Control Systems

¹¹⁵ Kreps,S. „When does mission“: 542.

urgentnosti, kterou akce vyžadovala.¹¹⁶ Také fakt, že USA vyjednávaly podporu jednotlivých členských států NATO bilaterálně, přispěl ke snížení kredibility NATO jako celku a zmiňovaný Článek 5 ztratil tak na svém významu.¹¹⁷

4.1.3 Operační fáze

Spojené státy nicméně přijaly pomoc svého hlavního spojence - Velké Británie - pro první letecké bojové akce. Velká Británie už sice před invazí vyslala do Afghánistánu jednotky MI6¹¹⁸ a podle britského tisku i jednotky SAS¹¹⁹, aby zmapovaly terén, shromáždily informace a navázaly kontakt se Severní Aliancí – opoziční silou proti Talibanu.¹²⁰ Velká Británie se účastnil leteckých bombardovacích operací, kde využila svých základen v Arabském moři a přispěla svými ponorkami, loděmi a střelami Tomahawk a posléze i letadly Nimrod.¹²¹ Pozemní jednotky Velké Británie se zapojily koncem října. Iniciační bojová fáze byla provedena do jisté míry bilaterálně, ale organizační a velitelská úloha spadala pod Ústřední velení americké armády (United States Central Command – CENTCOM).

Ve srovnání s Operací Pouštní Bouře, která byla příkladem mezinárodní vojenské spolupráce, v Afghánistánu koordinovanou multilaterální akcí znemožňoval horský terén, který pokrývá většinu Afghánistánu, což předem vylučovalo masivní pozemní ofenzivu. Dalším důvodem, proč USA považovaly účast dalších států v prvotní fázi operace za kontraproduktivní, byla snaha vyhnout se civilním ztrátám a co nejvíce minimalizovat riziko zničení už tak chabé infrastruktury, která by byla zapotřebí v následné rekonstrukční fázi.¹²²

¹¹⁶ Gompert, D.; Nerlich, U. *Shoulder to Shoulder: The Road to U.S.-European Military Cooperability*. (RAND Europe: Arlington 2002): 1.

¹¹⁷ Bensahel, N. *The Counterterrorism Coalition*: 17.

¹¹⁸ V Afghánistánu samozřejmě působily tajné služby i ostatních států. Sdílení informací tedy probíhalo, ale USA sdílela pouze některé informace s ostatními, což vedlo k neúspěchu primárního cíle invaze do Afghánistánu - zneškodnění Al-Kajdy. Secret Intelligence Service - MI6 - <http://www.eliteukforces.info/mi6/> (poslední přístup 2.5.2010).

¹¹⁹ Evans, M. "SAS Already Gathering Intelligence in Afghanistan". *The Times*, 21.9.2001. Citováno v Bensahel, N. "The Counterterrorism Coalition": 11.

¹²⁰ Bensahel, N. „The Counterterrorism Coalition“: 11.

¹²¹ Gordon, M. „The Allies; Britain Allots Troops for Afghan Ground Combat, and Australia Is Contributing, Too.“ *The New York Times*, 27.10.2001. Dostupné na <http://www.nytimes.com/2001/10/27/world/nation-challenged-allies-britain-allots-troops-for-afghan-ground-combat.html?scp=1&sq=british+support+operation+enduring+freedom&st=nyt> Detailnější popis britské vojenské asistence: House of Commons. *Operation Enduring Freedom and the Conflict in Afghanistan: An Update*, Research Paper 01/81, 31.10.2001. Dostupný na <http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp2001/rp01-081.pdf> (poslední přístup 2.5.2010).

¹²² Kreps, S. "When does mission determine coalition": 558.

V druhé půlce října 2001 poskytly své síly i Austrálie a Kanada. Kanada poskytla na 2000 vojáků, kteří se zapojili do spojeneckých operací, námořní flotilu a také prostředky pro humanitární asistenci. Austrálie poskytla na 1000 vojáků, z nichž 150 tvořili speciální jednotky SAS (Special Air Services) a 2 tankovací letadla.¹²³

4.1.4 Od unilateralismu k multilateralismu

Po dobytí Mazare-Sharif a Kábulu americkým letectvem a jednotkami Severní aliance v listopadu 2001, nastala jednání o rekonstrukci Afghánistánu. Afghánští političtí představitelé se pod záštitou OSN sešli v Bonnu za účelem ustavení přechodné vlády (Afghan Interim Authority- AIA). RB OSN sice vyjádřila podporu operacím v Afghánistánu rezolucí č.1378 z 12. listopadu 2001, ale teprve rezolucí č.1386 byl ustaven ISAF (International Security Assistance Force) a OSN zapojeno naplno. ISAF měl pod velením Velké Británie za úkol pomáhat při zajištění bezpečnosti Kábulu, který spadal pod AIA.¹²⁴ Díky těmto novým podmínkám mohly začít fungovat agentury OSN jako je Světový potravinový program a Nejvyšší komisař pro uprchlíky (UNCHR) a dalších 16 agentur¹²⁵, které postupně vedly k svobodným prezidentským volbám v roce 2004 a parlamentním volbám v polovině roku 2005. Zapojení NATO jako vojenské struktury přišlo až s přebráním mandátu ISAF od OSN převzetím odpovědnosti za ISAF v srpnu 2003.¹²⁶

Přerod od unilateralismu v iniciační fázi konfliktu k multilateralismu a přenesení odpovědnosti za rekonstrukci Afghánistánu byl motivován celkem třemi faktory. Zaprvé, více kapacit a součinnosti ostatních států si poválečná mírová mise vyžadovala. USA úspěšně odstranily nejkritičtější bezpečnostní rizika v Afghánistánu, aby mohly na území začít operovat mezinárodní agentury. V iniciační fázi by to nebylo možné a podíl více aktérů by znemožnil rychlou porážku Talibanu. Druhou motivací byl fakt, že rekonstrukční fáze bude zdoluhavá a nákladná. Richard Haass, v té době poradce Colina Powella, řekl senátní Komisi pro zahraniční vztahy, že USA prokázaly „lví podíl práce“ v bojové fázi a úspěšně porazily Taliban. Vyzval proto mezinárodní společenství, aby „se podílelo na rekonstrukčních snahách, což by

¹²³ House of Commons, Research paper 01/81: 32.

¹²⁴ Rezoluce Rady Bezpečnosti OSN S/RES/1386/2001.

¹²⁵ Mingst, K. „The Bush Doctrine and Multilateral Institutions“, in: *American Foreign Policy in a Globalized World*, eds: Forsythe, D.; Wedeman, A.; McMahon, P. (New York 2006 : Routledge): 128.

¹²⁶ „NATO's role in Afghanistan“. Oficiální stránka NATO http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_8189.htm (poslední přístup 6.5.2010).

podle něj „neměla být primárně snaha USA.“¹²⁷ Třetí motivací bylo, že po skončení hlavní bojové fáze se riziko vyplývající z rozmělnění koordinace aktérů výrazně snížilo.¹²⁸

V Afghánistánu Bushova administrativa dokázala, že i přes kumulaci trendů – zvýšené vojenské kapacity, globalizace a unipolarity mezinárodního systému- dokáží spolupracovat skrze OSN a NATO v procedurální (plánovací) části, nicméně pro iniciační část operační fáze zvolí unilaterální přístup. Naopak po skončení hlavní bojové fáze USA navázaly na předchozí multilaterální vyjednávání a zajistily si tak materiální i lidskou podporu v rekonstrukční fázi konfliktu, která bývá nejnákladnější.

4.2. Irák

Po skončení iniciační fáze v Afghánistánu, následných antraxových útocích a lednovém projevu amerického prezidenta, se pozornost veřejnosti začala soustředit na Irák. Saddám Husajn byl od konce války v Zálivu považován za agresivního diktátora. Jeho režim se vyznačoval nevstřícným postojem vůči inspektorům OSN a podporou palestinských sebevražedných atentátníků. V té době Irák neplnil požadavky OSN představoval pro americkou bezpečnost darebácký režim, s jehož existencí se nechtěla Bushova administrativa smířit.¹²⁹ Právě otázka neplnění sankcí proti iráckému režimu byla dalším argumentem pro zastávce tvrdé linie proti Saddámovi. Tehdejší irácký režim byl ostrakizován kvůli svému chemickému a biologickému programu od jeho porážky v roce 1991.

Po neúspěšných pokusech donutit Irák, aby dodržoval rezoluce OSN a povolil vstup inspektorů na své území, schválil americký Kongres v roce 1998 Zákon o osvobození Iráku (Iraq Liberation Act of 1998). Zákon požadoval, aby americká vláda aktivně podporovala opoziční skupiny v Iráku, jejichž činnost by vedla ke svržení Saddáma Husajna. Poté co Husajn vyhostil inspektory OSN, Clinton rozhodl o Operaci Pouštní liška (*Operation Desert Fox*), která měla za cíl ostřelovat strategická místa v Iráku během čtyř dnů. I přes tento krok se Clintonova administrativa držela

¹²⁷ Citováno v Kreps,S.“When does mission determine coalition?“. 562.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Layne,K. „*Saddam Pays 25K for Palestinian Bombers*“. Fox News, 26.3.2002, dostupné na <http://www.foxnews.com/story/0,2933,48822,00.html> (poslední přístup 6.5.2010).

zpátky a uplatňovala v případě Iráku politiku zadržování (containment). Clintonova administrativa na sebe nechtěla brát úlohu osvoboditele Iráku, a proto raději podporovala opoziční hnutí v Iráku, než aby provedla přímou akci, která by vedla ke svržení Saddáma. Bombardování nepomohlo a od roku 1998 až do podzimu 2002 nebyli v Iráku přítomni inspektoři OSN (UNSCOM posléze UNMOVIC¹³⁰) ani inspektoři Mezinárodní agentury pro atomovou energii (IAEA).¹³¹

4.2.1 Cesta k válce

George W. Bush ve své Zprávě o stavu Unie v lednu 2002 vytyčil „osu zla“¹³², do které kromě Iránu a Severní Koreje zařadil i Irák. Bezprostředně po zářijových útocích Bush zvažoval, zda-li zaútočit na Irák. Dvě vykrytalizovaná křídla Bushova týmu - zastánci tvrdé linie reprezentovaní zejména Paulem Wolfowitzem a ministrem obrany Rumsfeldem se domnívali, že útok na Irák bude rychle a lehce proveditelným vítězstvím. Naopak Colin Powell oponoval, že nyní se USA musejí soustředit pouze na jednu věc, Al-Káidu v Afghánistánu.¹³³ George W. Bush se pro nedostatek důkazů spojení mezi iráckým režimem a Al-Káidou rozhodl soustředit na boj proti terorismu v Afghánistánu. Toto spojení se v budoucnosti stalo předmětem pro ospravedlnění války proti Iráku.

Bushův tým potřeboval důkaz, že irácký režim spolupracuje s teroristy. Tento důkaz byl představen už na podzim 2001, kdy český premiér Zeman potvrdil informaci tajných služeb, že v Praze v dubnu roku 2001 proběhla schůzka Mohameda Atty s příslušníkem tajných služeb Iráku.¹³⁴ Přestože, tato informace byla později dementována, aféra vytvořila dojem, že spojení mezi Al-Káidou a Saddámem přece jen existuje. V prosinci 2001 Donald Rumsfeld požádal generála Tommyho Frankse¹³⁵, aby začal připravovat válečné plány pro Irák.¹³⁶ Tommy Franks v polovině srpna 2002 přednesl svůj válečný plán, který předpokládal, že intervence skončí rychlým vítězstvím i bez materiální podpory ostatních států a odhadoval, že

¹³⁰ UNSCOM- Speciální komise OSN; UNMOVIC – Monitorovací, ověřovací a inspekční mise OSN

¹³¹ Blix, H. Zpráva Radě bezpečnosti OSN z 25.11.2002. Executive Chairman's visit to Baghdad, Dostupné na http://www.un.org/Depts/unmovic/new/pages/security_council_briefings.asp#11.

¹³² Bush, G.W. Zpráva o stavu Unie. 29. leden 2002. Dostupný http://avalon.law.yale.edu/sept11/president_132.asp (poslední přístup 9.5.2010).

¹³³ Western, J. Selling War: 194.

¹³⁴ Fisher, L. „Deciding on War against War: Institutional Failures.“ *Political Science Quarterly* 118, č.3: 400.

¹³⁵ Tommy Franks byl náčelníkem CENTCOM mezi lety 2000 až 2003.

¹³⁶ Woodward, B. Plan of Attack. (New York: Simon and Schuster 2004): 30.

koncem roku 2006 bude v Iráku přítomno pouze 5 000 vojáků (z původních 270 000).¹³⁷ Podle ministerstva obrany,¹³⁸ předního zastávce intervence, USA spatřovaly v invazi lehce proveditelnou akci, jejíž rekonstrukční fáze bude v dlouhodobém horizontu financována příjmy z prodeje ropy a mezinárodními institucemi.

4.2.2. Plánovací fáze

Bushova doktrína a obhajoba jejího elementu preventivní akce se naplno začala rozvíjet v létě 2002 zejména po Cheneyho projevu v Nashvillu. Cheney pronesl, že Sadám nejenže nerespektuje rezoluce č. 687 z roku 1991 o zničení chemických a biologických zbraní, ale domníval se že „Sadám Husajn získá jaderné zbraně velmi brzy“. Cheney také kritizoval neúčinnost dosavadních sankcí vůči Iráku, které by vedly k cíli – tedy odzbrojení Iráku.¹³⁹

V září 2002 se rétorika o nutnosti použít preemptivní (resp. preventivní) akci projevila i v textu Národní bezpečnostní strategie USA, o níž jsem se již zmínila v předchozích kapitolách. Dne 12. září 2002 pronesl George W. Bush Projev k Valnému shromáždění OSN. Tento projev byl klíčový, protože Bush v něm nepožádal o svolení k preemptivní akci USA, ale posunul problematiku ZHN do roviny zodpovědnosti OSN.¹⁴⁰ Podle Bushe měla OSN dostát svému účelu, (tedy usilování o světový mír), a důsledně vyžadovat dodržování uvalených sankcí. V opačném případě byla podle něj, funkce této organizace irelevantní. Bush tak dal najevo, že zodpovědnost za iráckou hrozbu je zodpovědností OSN. USA byly ochotny spolupracovat s OSN na potřebných rezolucích. Ale pokud, podle něj, nebyly schopni vymáhat své požadavky stávajícími nástroji, měl to být svět, kdo musel zareagovat rázně a rozhodně.¹⁴¹ V projevu byla také vidět Bushova nová snaha o *nation-building*. Svržení vlády Saddáma Husajna a demokratizace irácké společnosti měla inspirovat ostatních národy na Středních východě k demokratizaci společnosti. Nicméně podle

¹³⁷ Zpráva U.S.CENTCOM pro Bílý dům a ministra obrany Donalda Rumsfeld. U.S. Central Command. Compartmented Planning Effort – August 12 2002. Powepointová prezentace dostupná na webových stránkách Národního bezpečnostního archivu (National Security Archive) <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB214/#docs> (poslední přístup 10.5.2010).

¹³⁸ Department of Defense Budget Priorities for Fiscal Year 2004- Hearing before the HR Committee on the Budget. Ke stažení http://usiraq.procon.org/files/USIraq/DOD_budget_2004.pdf, s.59.

¹³⁹ Projev Dicka Cheneyho k veteránům zahraničních misí. Nashville, 26.8.2002. Dostupné <http://www.guardian.co.uk/world/2002/aug/27/usa.iraq> (poslední přístup 5.5.2010).

¹⁴⁰ Woodward, B. Plan of Attack: 98.

¹⁴¹ Projev George W. Bushe přednesený Valnému shromáždění OSN dne 12.9.2002. Text dostupný na <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html> (poslední přístup 6.5.2010).

Davida Maloneho, Bushův projev dával jasný signál ve smyslu buď – anebo. Buď RB OSN podpoří americký požadavek násilného odzbrojení Iráku - a tedy i změny iráckého režimu, anebo bude RB upozaděna.¹⁴²

Bushův projev, zveřejnění NBS 2002 spolu s říjnovým Národním zpravodajským odhadem (NIE- National Intelligence Estimate) dokreslovaly potřebu okamžitého jednání ve věci Iráku. V NIE se odhadovalo, že Saddám sice ještě nemá nukleární zbraně ani potřebné prostředky na jejich výrobu, ale jeho záměrem bylo takové zbraně získat. Pokud by Irák potřebné zdroje získal, mohl, podle Národního zpravodajského odhadu, vyrobit nukleární zbraň během jednoho roku a bylo počítáno s tím, že Saddám obnoví výrobu chemických látek jako je yperit, nervový plyn (VX) a sarin.¹⁴³ Dle Roberta Jervise, v roce 2002 vše zapadalo do sebe - Saddám měl již ZHN a zprávy od všech tajných služeb se shodovaly. Vedle toho Saddám lhal světu už před rokem 1991, když tvrdil, že žádné chemické a biologické zbraně nemá, a poté se v roce 1996 při inspekcích UNSCOM našly. Logika argumentu - proč by vyháněl inspektory, kdyby neschovával ZHN - byla tehdy opodstatněná.¹⁴⁴

Spojené státy podporovaly prosazování požadavku, aby Irák byl více motivován k dodržování předchozích rezolucí. Schválení rezoluce RB OSN č.1441¹⁴⁵ tak prošlo bez větších problémů. Rezoluce požadovala, aby Saddám naplnil požadavky rezoluce č.687 z roku 1991 a odhalil své vojensko-technologické programy. Dále Iráku stanovila ultimátum 30ti dnů pro dodání informace o svých programech, ale rezoluce nestanovovala, co se stane, pokud země opět nesplní požadavky mezinárodního společenství. Přesto rezoluce automaticky neimplikovala právo států na zásah¹⁴⁶, pokud Saddám neodhalí a nezničí svůj vojenský program.

Reakce Iráku na rezoluci byla okamžitá – Irák povolil v polovině listopadu 2002 vstup inspektorům agentur UNMOVIC a IAEA. Hans Blix, prezident UNMOVIC, po 11 týdnech inspekcí informoval ve své zprávě OSN,¹⁴⁷ že do té doby

¹⁴² Malone,D. The International Struggle Over Iraq – Politics in the UN Security Council 1980-2005. (Oxford: Oxford University Press 2006): 193.

¹⁴³ The October 2002 National Intelligence Estimate. Iraq's continuing programs for Weapons of Mass Destruction. CIA Public Release, (říjen 2002). Ke stažení <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB129/index.htm> (poslední přístup 10.5.2010).

¹⁴⁴ Přednáška Roberta Jervise na FSV UK, 4.5.2010.

¹⁴⁵ Rezoluce RB OSN 1441 (2002). Dostupná na <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement> (poslední přístup 10.5.2010).

¹⁴⁶ Malone,D.The International Struggle over Iraq: 194.

¹⁴⁷ Zpráva Hanse Blix - An Update on Inspection – The Security Council,14 February. Dostupné <http://www.un.org/Depts/unmovic/blix14Febasdel.htm> (poslední přístup 10.5.2010).

nebyly nalezeny ZHN. Irák sice poskytl řadu informací, ale nespolupracoval tak rychle, jak se očekávalo. Nicméně posun oproti předešlým letům byl značný. Ve své poslední zprávě ze 7. března Blix 2003 potvrdil, že Irák pod dohledem UNMOVIC pracuje na zničení balistických raket Al Samoud II a zneškodnil deklarované zásoby yperitu.¹⁴⁸ Později šéf IAEA Mohammed Elbadarei 7. března 2003 zveřejnil zprávu¹⁴⁹ o stavu nukleárních inspekcí v Iráku a potvrdil, že Irák nevyvíjí nukleární zbraně a ani se nepokoušel od roku 1990 dovézt uran¹⁵⁰ pro jejich výrobu. Přesto Bushova administrativa byla netrpělivá a zprávy inspektorů nebrala jako dostatečný důkaz, že Irák nevyvíjí ZHN.

Mezinárodní společenství považovalo zprávy inspektorů za důkaz, že rezoluce č.1441 zafungovala jako dostatečné zastrašení Iráku. Naopak Spojené státy a Velká Británie interpretovaly nálezy inspektorů jako důkaz minulého a zřejmě i budoucího klamu ze strany Iráku.¹⁵¹ Irák porušoval rezoluce č.687 z roku 1991 požadující odzbrojení, a která se zároveň odvolávala na rezoluci č.678 umožňující použití vojenské síly proti Iráku. Rezoluce č.1441 stanoví, že Irák má „poslední možnost vyhovět požadavkům o odzbrojení, které jsou zahrnuty předchozích rezolucích RB“, jinak OSN podnikne všechny „nezbytné kroky“ k naplnění předchozích rezolucí.¹⁵²

Bushovu týmu se podařilo během ledna a února získat na svou stranu podporu těch evropských států, které nechtěly, aby francouzsko-německý tandem mluvil za celou Evropu.¹⁵³ Koncem ledna v článku Wall Street Journal vyjádřili svou podporu představitelé České republiky, Dánska, Maďarska, Itálie, Polska, Portugalska, Španělska a Velká Británie.¹⁵⁴ Východoevropské kandidátské země¹⁵⁵ do NATO se připojily o týden později. USA spolu s Velkou Británií se tedy pokusily multilaterálně

¹⁴⁸ Zpráva Hanse Blix - An Update on Inspection

<http://www.un.org/Depts/unmovic/SC7asdelivered.htm>

¹⁴⁹ Zpráva Mohameda Elbadareie – The Status of Nuclear Inspections in Iraq: An Update. Dostupné <http://www.iaea.org/NewsCenter/Statements/2003/ebsp2003n006.shtml> (poslední přístup 10.5.2010).

¹⁵⁰ Aféra „Yellowcake“ z února 2002 o snaze Iráku importovat z Nigeru uranovou koncentrát za účelem jeho obohacování.

¹⁵¹ Malone, D. The International Struggle over Iraq: 197.

¹⁵² Rezoluce RB OSN 1441 (2002). Dostupná na [http://daccess-dds-](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement) (poslední přístup 10.5.2010).

¹⁵³ Jervis, R. „Understanding the Bush Doctrine“: 385-86.

¹⁵⁴ Wall Street Journal. The European Leaders in support of US, 30. leden 2003. Stanovisko představitelů dostupné na stránkách BBC <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2708877.stm> (poslední přístup 6.5.2010).

¹⁵⁵ Albánie, Bulharsko, Chorvatsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Makedonie, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko

vyjednávat o přijetí nové rezoluce. Spolu se Španělskem představily 24. února 2003 návrh rezoluce¹⁵⁶, která přiřkla Iráku, že „se mu nepodařilo využít poslední šanci, která mu byla dána rezolucí č.1441(2002)“. Návrh se odvolával na rezoluci č.678 z roku 1990, která umožňovala použití síly.¹⁵⁷ Nicméně, v tehdejším složení Rady bezpečnosti nebylo možné sehnat podporu ani nestálých členů natož 5 stálých členů. Francie navrhovala, aby se inspekce prodloužily ještě o 120 dní, ale to bylo odmítnuto Spojenými státy.¹⁵⁸ Návrh rezoluce byl stáhnut po summitu USA - Velká Británie – Španělsko - Portugalsko konaném 16. března na Azorských ostrovech. Na Azorském summitu státy dospěly sice k tomu, že budou spolupracovat s OSN „na zrušení sankcí a podpoře mezinárodního rekonstrukčního programu za účelem prosperity a znovu zapojení Iráku do globální komunity“. Ale také se dohodly, že „pokud se vyskytne konflikt“, budou se „zasazovat o přijetí nových rezolucí RB OSN, které by potvrzovaly teritoriální integritu Iráku a zajistily humanitární pomoc spolu s odpovídající post-konfliktní správou.“¹⁵⁹ To znamenalo finální rozhodnutí, že USA ani Velká Británie se dále nebudou snažit získat autorizaci RB OSN k útoku na Irák. Na druhou stranu, očekávaly, že se OSN zapojí do poválečné rekonstrukce např. přes program Ropa za potraviny.

Tony Blair se také ve Velké Británii potýkal s odporem ve své vlastní straně. V únoru se až 150 poslanců Labour Party postavilo proti válce v Iráku a hlavní podmínkou, kterou si kladli pro zahájení intervence, byl souhlas Rady bezpečnosti OSN.¹⁶⁰ Ten nebyl možný, protože Francie, Rusko a Německo vystupovaly ostře proti válce. Tony Blair měl podporu pouze Toryů. Přestože k použití vojenské síly vláda ve Velké Británii nepotřebuje souhlas parlamentu, pro Blaira opozice v jeho vlastní straně mohla znamenat pád jeho vlády.¹⁶¹ Tony Blair strávil první půlku března přesvědčováním svých poslanců, jež vyvrcholilo jeho hodinovým proslovem v Dolní

¹⁵⁶ Návrh rezoluce představený USA, Velkou Británií a Španělskem dostupný na <http://www.un.org/News/dh/iraq/res-iraq-07mar03-en-rev.pdf> (poslední přístup 6.5.2010).

¹⁵⁷ Malone, D. The International Struggle over Iraq: 199.

¹⁵⁸ Blix, H. Disarming Iraq: 212. citováno v Malone, D. The International Struggle over Iraq: 198.

¹⁵⁹ Text stanoviska Azorského summitu dostupný na <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/03/20030316-1.html> (poslední přístup 6.5.2010).

¹⁶⁰ Woodward, B. Plan of Attack: 216-226.

¹⁶¹ Ibid.

Sněmovně.¹⁶² Velká Británie na poslední chvíli schválila 396 hlasy ku 217 hlasy ve prospěch použití „všech nezbytných kroků k ozbrojení Iráku“.¹⁶³

4.2.3. Operační fáze

USA spolu s Velkou Británií, Austrálií a Polskem zaútočily na Irák 20.března 2003. USA angažovaly plánovaných 241 516 vojáků resp.vojenského personálu, Velká Británie poslala na 41 000 vojáků pro pozemní a zajišťovací operaci na jihu země, Austrálie 2000 vojáků námořní flotily a Polsko přispělo 200 vojáky, kteří zajistili ropná pole v Zálivu. Dánská ponorka monitorovala Záliv a české a slovenské protichemické a protibiologické jednotky byly připraveny v Kuvajtu. Ke koalici ochotných se připojilo dalších 36 států. Španělsko, Itálie, Gruzie a Rumunsko byly mezi hlavními přispěvateli vojenské pomoci. Přesto 90 procenty vojenského personálu během invaze i po skončení bojové fáze konfliktu přispěly USA.¹⁶⁴

Koalice zvítězila dobytím Bagdádu 9. dubna 2003 a Saddámův režim byl definitivně svržen. O tři týdny později 1. května oznámil prezident Bush ukončení hlavních bojových operací a přechod k uklidnění situace a rekonstrukci země.¹⁶⁵

Přestože koaliční síly dokázaly porazit největší armádu na Středním východě během tak krátké doby, to co následovalo, nebyl klidný přechod k budování nového demokratického státu, ale vlna násilí a radikalizace odpůrců invaze. Bushova administrativa ještě před začátkem války vycházela z předpokladu, že zájmem iráckého lidu je co nejrychlejší přechod k demokracii a že občanské zájmy všech obyvatel jsou stejné. Nezohledňovala fakt, že irácká společnost je velmi národnostně i nábožensky velmi diverzifikovaná. *State department* se zejména spoléhal na opoziční exilové hnutí Irácký národní kongres (Iraq National Congress) v čele s Ahmadem Šalábím. Šalábí sliboval, že jakmile bude Saddámův režim svržen aktivizuje se tamní podzemní opozice.¹⁶⁶ Bushova administrativa ustavila teprve dva měsíce před invazí Úřad pro rekonstrukci a humanitární pomoc (Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance - ORHA), která měla naplánovat poválečnou rekonstrukci Iráku. Bushova administrativa nebyla připravena na rekonstrukci, protože včas

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Tabulky hlasování dostupné na stránkách Parlamentu Spojeného království <http://www.parliament.uk/documents/documents/upload/snsg-02109.pdf> (poslední přístup 6.5.2010).

¹⁶⁴ Kreps, S. „Military Multilateral Interventions“: 591.

¹⁶⁵ Malone, D. *The International Struggle over Iraq*: 201.

¹⁶⁶ Ibid.: 202.

nedokázala sjednotit elity opozičních hnutí.¹⁶⁷ ORHA se prokázala jako nedostačující, a proto americká vláda ustavila Koaliční prozatímní autoritu (Coalition Provisional Authority- CPA) vedenou Paulem Bremerem, která v červenci vytvořila Přechodnou vládní autoritu (Interim Governing Council-IGC). IGC měla reflektovat národnostní složení země a vést jednání o nové ústavě a dovést zemi k svobodným volbám.¹⁶⁸ Rezolucí č.1483 byla CPA s americko-britským vedením autorizována Radou bezpečnosti OSN. Nicméně, to neznamenovalo, že by Francie, Rusko a Číny *post facto* schválily intervenci. Rezoluce zároveň ustavovala přítomnost OSN v zemi od června 2003. Role OSN ve srovnání s Afghánistánem byla cíleně upozaděna. USA neměly zájem, aby OSN mělo kontrolu nad Iráckým rozvojovým fondem (Development Fund for Iraq) a zůstal tak pod správou CPA. Rezolucí č. 1483 bylo povoleno sloučení zdrojů DFI spolu s Programem ropy za potraviny.¹⁶⁹ CPA tak sešla ústřední roli v transformaci politického a konstitučního pořádku Iráku až do června 2004, kdy byla moc předána do rukou Iráčanů.

Z výše uvedeného můžeme tedy vyvodit následující:

- multilaterální vyjednávání a hledání nových spojenců nebylo vedeno tak, aby šlo k multilaterálnímu rozhodnutí v rámci RB OSN, jelikož USA byly odhodlány podniknout invazi samy bez pomoci ostatních států. Cíl i způsob invaze byl předem určen Spojenými státy bez konzultace s ostatními.

- přestože byla invaze do Iráku procedurálně multilaterální akcí, z hlediska její kvality byla unilaterální, protože ostatní členové tzv. koalice ochotných přispěly jen malým dílem a spadaly pod velením Spojených států.

- rekonstrukční fáze konfliktu se potýkala s neodůvodněnou neochotou Spojených států zvýšit roli OSN při obnově země. Koalice tedy nevyužila zkušenosti a zdroje OSN z předešlých mírových misí (např. Kosovo, Východní Timor).

¹⁶⁷ Woodward, B. Plan of attack: 43.

¹⁶⁸ Diamond, L. „What Went Wrong in Iraq“. *Foreign Affairs* 83, č.5: 45.

¹⁶⁹ Malone, D.: 206.

5. Závěr

Cílem této práce bylo zanalyzovat a porovnat přístupy Bushovy administrativy ke dvěma konfliktům, které byly započaty ve jménu boje proti terorismu, a snaha pokusit se je zasadit do teoretického rámce multilateralismu a unilateralismu. V teoretické části práce jsem vymezila, za jakých okolností je stát nakloněn jednat multilaterálně či unilaterálně. V praktické resp. případové části jsem kladla jako hlavní determinant, zda-li je počínání USA v Iráku a Afghánistánu unilaterální či multilaterální, kvalitativní rozměr spolupráce.

Hlavní výzkumnou otázkou byl jaký přístup Bushova administrativa přijala k obhajobě a započetí konfliktů. V případě Afghánistánu byla oprávněným použitím vojenské síly preemptivní akce, vláda reagovala na bezprostřední nebezpečí dalších teroristických útoků. Invaze do Iráku byla preventivní akcí, kde nehrozilo bezprostřední nebezpečí a kde se důkazy o držení ZHN a spojení režimu s Al-Káidou prokázaly jako chybné po zahájení intervence. Přesto USA díky své vojenské převaze a ideologickému přesvědčení o správnosti útoku na tzv. darebácký režim podnikly multilaterální rozhodnutí s tzv. koalicí ochotných. Preemptivní a preventivní akce také implikují způsob vyjednávání o zahájení intervence. Ten se lišil především délkou vyjednávání o možné intervenci. Pro válku v Iráku měly USA dostatečně mnoho času, aby přesvědčily mezinárodní společenství o nutnosti invaze.

Dalším rozdílem bylo uplatnění multilaterálního vyjednávání pro provedení intervencí, které sice bylo uplatněno v obou případech, ale s jiným výsledkem. Pro útok v Afghánistánu USA nepotřebovaly souhlas RB OSN, protože podle Charty OSN má každý stát právo na sebeobranu. Navíc byl uplatněn článek 5 Washingtonské smlouvy, ze kterého vyplývá, že útok na jeden členský stát je útokem proti Alianci. Proto byla invaze do Afghánistánu legální i legitimním použitím síly. V případě Iráku se USA aktivně snažily prosadit rezoluci, která by legitimizovala útok na Irák, ale nesetkaly se s nutnou podporou, a proto byl útok podle mezinárodního společenství v rozporu s mezinárodním právem.

Invazi do Afghánistánu provedly USA spolu s Velkou Británií, přesto se dá mluvit o unilateralismu v iniciační fázi konfliktu, kdy USA pokryly až 90% nákladů. USA nehledaly širší bojovou podporu díky svým vojenským možnostem. Invaze do Afghánistánu nabyla multilaterálních rozměrů záhy po ukončení iniciační fáze, která

skončila dobytím Kábulu v polovině listopadu. Proto můžeme tvrdit, že kvalitativní i kvantitativní definice multilateralismu byly v případě Afghánistánu do jisté míry naplněny. Invazi do Iráku sice provedly USA pod hlavičkou tzv. koalice ochotných, přesto složení koalice nenaplnuje vytyčenou kvalitativní definici multilateralismu – tedy akce je multilaterální, pokud se na ní podílejí státy nejen materiálně, ale současně se účastní i rozhodovacího procesu.

Dalším rozdílem je způsob přistoupení k rekonstrukční fázi konfliktu. V Afghánistánu měly USA plnou podporu mezinárodního společenství, a to v podobě ustavení ISAF s mandátem OSN, ten později v roce 2003 přešel pod plnou správu NATO. Proti válce v Iráku se postavily Německo a Francie, a tím byla vyjednávací pozice USA předem oslabena v RB OSN, kde Francie má právo veta a Německo bylo nestálým členem. Schválení rezoluce č.1483 předávalo kontrolu do rukou CPA pod americko- britskou správou nikoliv však pod patronací OSN, tak jak tomu bylo v případě ISAF.

Oba konflikty pojí stejný primární cíl – snížení hrozby terorismu na minimum. Nicméně, obhajobou intervence do Iráku USA demonstrovaly také cíl vyšší – přetransformovat geopolitickou mapu Středního východu ve prospěch demokratických hodnot. Nutnost pádu Saddáma Husajna byla stavěna na stejnou úroveň jako zničení ZHN. Při srovnání s intervencí v Afghánistánu je takovýto prvek nový, jelikož USA zde intervenovaly primárně s cílem zneškodnit zázemí teroristické sítě Al-Káida nikoliv za účelem vytvoření demokratického státu.

V obou případech se přístup Bushovy administrativy vyznačoval vlností ke spolupráci s mezinárodním společenstvím. V Afghánistánu USA odmítly přímou účast NATO v plánovací fázi, v případě Iráku podnikly intervenci bez autorizace OSN a nesouhlasu členů NATO. Bushova doktrína z části reflektovala myšlení neokonzervativních elit 90. let, které byly vůči mezinárodním institucím zdrženlivé. Nicméně mezi hlavní dopady 11. září 2001 patří narušení představy o americké neporazitelnosti, což mělo za následek nárůst patriotismu, sblížení Američanů s vládou a tendence jednat rozhodně a preventivně. Tyto atributy se později promítly v Bushově doktríně spolu se snahami o *nation-building*, který nebyl součástí Bushovy agendy před teroristickými útoky a které se začaly stupňovat až vydáním NBS 2002 a následnou intenzivní kampaní obhajující válku v Iráku.

5.1 Summary

The objective of this thesis was to analyze and compare the two approaches the George W. Bush administration undertook towards the two conflicts were launched, as a part of war on terror, in Afghanistan and Iraq. The aim was to put these approaches in the context of theoretical framework of multilateralism and unilateralism. In the first part of the paper I defined under what circumstances a state is likely to intervene either multilaterally or unilaterally. In the study-case part of the paper I applied this theoretical framework into practice under the determinant of the qualitative dimension of terms such as multilateralism and unilateralism.

The principal research question was to define what kind of approach the Bush administration followed in vindication and launching the conflicts. In case of Afghanistan the use of preemptive action was rightful use of force because the American administration reacted to imminent threat of another terrorist attacks. Whilst the invasion of Iraq was a preventive use of force because the threat was distant and the evidence of weapons of mass destruction (WMD) and the link between Saddam Hussein and al-Qaeda later proved wrong. The U.S. could afford to initiate such invasion because it enjoyed unparalleled military capacity and also due to its ideological belief of the legitimacy of the attack on so-called *rogue state*. Hence the U.S. intervened along with the Coalition of Willing without the consent of the United Nations Security Council. The preemptive and preventive actions also determine the negotiation process of launching the intervention. In case of Iraq, the U.S. had enough of time to gain support of the international community and convince them to certify the intervention.

The next difference among the two cases lays in the application of multilateral negotiations to wage the interventions. Although the multilateral negotiations were applied in both cases, the outcomes were different. For the attack of Afghanistan, the U.S. did not need to look for the authorisation of the Security Council because the United Nations Charter considers the right of self-defense as a sovereign right of each state. Also the Article 5 of the Washington Treaty states that an armed attack against one member state is considered as an attack against all members of NATO. Therefore the invasion of Afghanistan was an example of legitimate and legal use of force. In case of Iraq, the United States made an active effort to put through a resolution which

would legitimize the attack but the U.S. did not gather sufficient support. According to international community the attack was therefore a violation of international law.

Although the invasion of Afghanistan was accomplished by the U.S. and the Great Britain, still we can evaluate the invasion as a unilateral action in the first initiative phase since the U.S. beared 90% of expenses. The U.S. did not look for a larger support due to its military capabilities and due to the need of quick and shocking victory. The invasion of Afghanistan gained multilateral dimension once the main combat phase was accomplished after the fall of Kabul. Therefore we can assert that the qualitative and also quantitative definitions of multilateralism in case of Afghanistan were fulfilled. In case fo Iraq, the U.S. waged the interveticion by the name of Coalition of Willing, but the composition of the coalition did not fulfill the qualitative definition of multilateralism such as – the action is multilateral if the states share the burden as they have decision power.

Another difference among the approches is the accession toward the reconstruction phase of the conflicts. In Afghanistan, the U.S. enjoyed the full support of the international community as demonstrated by the establishment of ISAF with the UN mandate. The administration of ISAF was transferred to NATO in 2003. Whilst in Iraq, the negotiation position of the US was weakened by the fact that two Security Council and NATO members, France and Germany¹⁷⁰, opposed the invasion. However the Coalition managed to put through the Resolution 1483 which authorized the Coalition Provisional Authority under the American - British administration but not under the patronate of the United Nations such as in case of ISAF in Afghanistan.

The two conflicts share the same primary objective – eliminating the threat of terrorism to minimum. Nevertheless, the U.S. demonstrated also a higher goal in Iraq – transformation of the geopolitical map of the Middle East in favor of democratic values. The exigency of the overthrow of Saddam's regime was put on the same level as elimination of WMD. Such element is new in comparison with the invasion of Afghanistan where the U.S. intervencen primarily to destroy the haven and base of al-Qaeda network and not to implement a new democratic regime.

In both cases the approach of the Bush administration is characterized by reservations towards the cooperation with the international organizations. In Afghanistan, the U.S. refused the direct participation of NATO in the planning and

¹⁷⁰ Germany was a non- permanent member of the Security Council of the United States from 2002 to 2004.

initiative combat phase. In Iraq, the U.S. did not get the United Nations Security Council approval. The Bush Doctrine therefore reflected the thinking of neoconservative elites of 1990's which were very reserved towards the international institutions. Nevertheless among the main effects of the September 11 attacks is the harm of the idea of American invincibility. Such disturbance in American self-confidence hence generated the growth of patriotism, adherence of Americans to the government and also the tendency to act deliberately and preventively. These aspects were later reflected in the Bush Doctrine along with the efforts of nation-building, which was not part of the Bush agenda before the war on terror.

6. Použitá literatura

Odborné články

- Carothers, T. „Promoting Democracy and Fighting Terror“. *Foreign Affairs* 82, č.1. : 84- 97.
- Chestermann, Simon „Legality Versus Legitimacy: Humanitarian Intervention, the Security Council, and the Rule of Law“. *Security Dialogue* 33, č.3 : 293 – 307.
- Diamond,L. „What Went Wrong in Iraq“. *Foreign Affairs* 83, č.5: 45.
- Fisher, L. „Deciding on War against War: Institutional Failures.“ *Political Science Quarterly* 118, č.3: 389- 400.
- Freedman, Lawrence. „Prevention, Not Preemption“. *Washington Quarterly* 26, č.2. : 114.
- Hoder, L. „Architekti Bushovy doktríny- Vliv neokonzervativců na vytváření zahraničněpolitické strategie George W.Bushe.“ *Mezinárodní vztahy* 2 (1990): 25-43.
- Huntington, S.“Why International Primacy Matters.“ *International Security* 17, č.3 (1993): 83.
- Ikenberry,John G. „Is American Multilateralism in Decline?“, *Perspectives on Politics* 1, č.. 3 (září 2003): 533-550.
- Jervis, Robert. „The Compulsive Empire“. *Foreign Policy*, (July 2003): 83-87.
- Jervis, Robert. „Understanding the Bush Doctrine“. *Political Science Quarterly* 118, č.3 (2003): 365- 388.
- Kagan, Robert O. „America´s Crisis of Legitimacy“. *Foreign Affairs* 83, č.2: 84.
- Keohane, Robert O. “Multilateralism: An Agenda for Research.” *International Journal* 45 (podzim 1990): 731.
- Kreps, Sarah „Multilateral Interventions: Theory and Practice“, *Political Science Quarterly* 123, č. 4 (2008-09): 563-603.
- Kreps, Sarah. „When does mission determine coalition? The Logic of Multilateral Intervention and the Case of Afghanistan“, *Security Studies* 17, (2008): 531-567.

- Krauthammer, Charles. „The Unipolar Moment Revisited“. *National Interest* 70 (2002-03): 15.
- Luttwak, Edward N. „Give War a Chance“, *Foreign Affairs* 36, (červenec-srpen 1999): 36- 44.
- Nelson, M. „Anatomy of a Rally Effect: George W. Bush and the War on Terrorism“. *Political Science and Politics*, č.1(2003): 37-42.
- Rice, Condoleezza. Promoting the National Interest. *Foreign Affairs* 79, č.1 (2002): 49.
- Ruggie, John. „Multilateralism: The Anatomy of an Institution,“ *International Organization* 46, č. 3 (1992): 561- 598.
- Schuller, Frank.; Grant, Thomas. „Executive diplomacy: Multilateralism, unilateralism and managing American power“. *International Affairs* 79, 2003 : 37- 41.
- Skidmore, David. Understanding the Unilateralist Turn in the U.S. Foreign Policy. *Foreign Policy Analysis* 2, (2005): 207- 228.
- Skidmore, David. „Carter and the Failure of Foreign Policy Reform“. *Political Science Quarterly* 108, č.4 : 728-729.
- Waltz, Kenneth N. „Structural realism after the Cold war“. *International Security* 25, č.1 (2000): 5- 41.
- Wohlforth, William C. „The Stability of a Unipolar World“. *International Security* 24, č. 1: 7.

Monografie

- Finnemore, Martha. *The Purpose of Intervention: Changing Beliefs about the Use of Force* (New York: Cornell University Press 2003).
- Malone, David. *The International Struggle Over Iraq – Politics in the UN Security Council 1980-2005*. (Oxford: Oxford University Press 2006).
- Nye, Joseph S. *The Paradox of American Power- Why the World’s Only Superpower Can’t Go It Alone* (Oxford: Oxford University Press 2002).
- Singh, Robert; Buckley Mary. *The Bush Doctrine and the War on Terrorism – global responses, global consequences*. (New York_: Routledge 2009).
- Western, Jon. *Selling Intervention and War – the Presidency, the Media and the American Public*. (Baltimore: The John Hopkins University Press 2005).

- Woodward, Bob. *Plan of Attack*. (New York: Simon and Schuster 2004).

Sborníky

- Foot, Rosemary; Macfarlane, Neil; Mastanduno, Michael (eds.). *US Hegemony and International Organizations*. (Oxford: Oxford University Press 2003).
 - Ikenberry, John G. „State Power and the Institutional Bargain“: 51-53.
- Ikenberry, John G. (ed.). *America Unrivaled – The Future of the Balance of Power*. (New York: Cornell University Press, 2002).
 - Walt, Stephen. “Keeping the World “Off-Balance“ – Self- Restraint and U.S. Foreign Policy“: 121- 154.
- Ikenberry, John G.; Knock, Thomas.; Slaughter, Anne M.; Smith, Tony. *The Crisis of American Foreign Policy – Wilsonianism in the Twenty-first Century*. (Princeton 2009).
 - Ikenberry, John G. „The Future of Liberal Internationalism“: 1- 24.
- Forsythe, David; Wedeman, Andrew; McMahon, Patricia (eds.). *American Foreign Policy in a Globalized World.*, eds: (New York: Routledge 2006):
 - Mingst, Karen. “The Bush Doctrine and Multilateral Institutions“: 123-139.
 - Ruggie, John. „Doctrinal Unilateralism and Its Limits“: 38- 50.
 - Western, Jon. „American Security, the Use of Force, and the Limits of the Bush Doctrine“: 105 – 139.

Studie

- Bensahel, Nora. *The Counterterror Coalitions – Cooperation with Europe, NATO and the European Union*. (RAND: Arlington 2003): 1-65
- Gompert, David.; Nerlich, Uwe. *Shoulder to Shoulder: The Road to U.S.- European Military Cooperability*. (RAND Europe, 2002): 1- 67.
- Khol, Radek et als. *Nová národní bezpečnostní strategie USA. Grantový projekt MZV RB 14/12/03- Executive Summary*. (Ústav mezinárodních vztahů: Praha 2003).

Příspěvky na konferencích

- Fehl, Caroline; Thimm, Johannes. “American Unilateralism Reconsidered – A research Program on US Participation in Multilateral Treaties”. *Conference papers - International Studies Association* (2008). Dostupné na <http://search.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/login.aspx?direct=true&db=a9h&jid=137W&lang=cs&site=ehost-live> (poslední přístup 20.3. 2010).

- Keohane, Robert.O. „The Contingent Legitimacy of Multilateralism“. *Address for Correspondance. Woodrow Wilson School, Garnet Working Paper č.09/06*, (září 2006). Dostupné na http://www.csg.org%20or%20www.garnet-eu.org/fileadmin/documents/working_papers/0906.pdf (poslední přístup 10.4.2010).

Projevy a přednášky

- Bush, George W. Večerní projev, 11.9.2001. Dostupný na http://avalon.law.yale.edu/sept11/pres_state001.asp%09 (poslední přístup 7.5.2010).
- Bush, George W. Projev k společnému zasedání Kongresu a amerického lidu, 20.9.2001. Dostupný http://avalon.law.yale.edu/sept11/president_025.asp (poslední přístup 7.5.2010).
- Bush, George W. Projev na vojenské akademii ve Westpointu, 1.6.2002. Dostupný na <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html> (poslední přístup 22.3.2010).
- Bush, George W. Projev přednesený Valnému shromáždění OSN dne 12.9.2002. Text dostupný na <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html> (poslední přístup 6.5.2010).
- Cheney, Richard. Projev k veteránům zahraničních misí. Nashville, 26.8.2002. Dostupné <http://www.guardian.co.uk/world/2002/aug/27/usa.iraq> (poslední přístup 5.5.2010).
- John Bolton, interview dostupné na http://www.rightwingnews.com/mt331/2007/10/the_john_bolton_interview.php (poslední přístup 10.5.2010).
- Jervis, Robert. Přednáška na FSV UK, 4.5.2010 (audiozáznam k dispozici u autorky práce).
- Rice, Condoleezza. Projev k 60. Valnému shromáždění OSN. 17.září 2005. Dostupné na <http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/usa050917eang.pdf> (poslední přístup 5.5.2010).
- Rumsfeld, Donald. Projev v Center for Security Policy, 6.listopad 2001.

Dokumenty

- Azorský summit. Text stanoviska summitu dostupný na <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/03/20030316-1.html> (poslední přístup 6.5.2010).
- Department of Defense Budget Priorities for Fiscal Year 2004- Hearing before the HR Committee on the Budget. Ke stažení http://usiraq.procon.org/files/USIraq/DOD_budget_2004.pdf , s.59.
- House of Commons. Operation Enduring Freedom and the Conflict in Afghanistan: An Update, Research Paper 01/81, 31.10.2001. Dostupný na <http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp2001/rp01-081.pdf> (poslední přístup 2.5.2010).
- NIE. The October 2002 National Intelligence Estimate. Iraq's continuing programs for Weapons of Mass Destruction. CIA Public Release, (říjen 2002). Ke stažení <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB129/index.htm> (poslední přístup 10.5.2010).
- NSS 2002. The National Security Strategy of the United States of America. September 2002. Dostupné na <http://georgewbushwhitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss.pdf> , (poslední přístup 17.3.2010).
- Rezoluce Valného Shromáždění 55/239 A (2000). Dostupné na <http://www.un.org/documents/ga/docs/55/a55239.pdf> , (poslední přístup 10.5.2010).
- Rezoluce RB OSN 1368 (2001). Dostupné na: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement> (poslední přístup 15.4.2010).
- Rezoluce RB OSN 687 (1991). Dostupné na <http://www.fas.org/news/un/iraq/sres/sres0687.htm> (poslední přístup 2.5.2010).
- Rezoluce RB OSN 1441 (2002). Dostupné na <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement> (poslední přístup 10.5.2010).
- Rezoluce RB OSN- návrh představený USA, Velkou Británií a Španělskem dostupný na <http://www.un.org/News/dh/iraq/res-iraq-07mar03-en-rev.pdf> (poslední přístup 6.5.2010).
- Statement of the North Atlantic Council. Dostupné na <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-122e.htm> (poslední přístup 2.5.2010).

- Washingtonská smlouva dostupná na http://www.natoaktual.cz/na_summit.asp?y=na_summit/washingtonskasmlouva.htm (poslední přístup 2.5.2010).
- Zpráva Hansa Blix - An Update on Inspection – The Security Council, 14 February. Dostupné <http://www.un.org/Depts/unmovic/blix14Febasdel.htm> (poslední přístup 10.5.2010).
- Zpráva Mohameda Elbadareie – The Status of Nuclear Inspections in Iraq: An Update. Dostupné na <http://www.iaea.org/NewsCenter/Statements/2003/ebsp2003n006.shtml> (poslední přístup 10.5.2010).
- Zpráva U.S.CENTCOM pro Bílý dům a ministra obrany Donalda Rumsfeld. U.S. Central Command. Compartmented Planning Effort – August 12 2002. Powepointová prezentace dostupná na webových stránkách Národního bezpečnostního archívu (National Security Archive) <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB214/#docs> (poslední přístup 10.5.2010).

Články z novin

- CNN. Bush delivers ultimatum. CNN, 21.9.2001. Dostupné <http://transcripts.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/central/09/20/ret.afghan.bush/index.html> (poslední přístup 4.5.2010).
- CNN. Europe rallies behind attacks. CNN, 8.10.2001. Dostupné na <http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/10/07/ret.europe.reaction/> (poslední přístup 2.5.2010).
- Colombani, Jean- Marie. Nous sommes tous Américains. *Le Monde*, 13. září 2001. Dostupné na http://www.lemonde.fr/opinions/article/2007/05/23/nous-sommes-tous-americains_913706_3232.html (poslední přístup 2.5.2010).
- The Guardian. Taliban defy Bush ultimatum. *Guardian online*, 21.9.2001. Dostupné <http://www.guardian.co.uk/world/2001/sep/21/september11.usa15> (poslední přístup 4.5.2010).
- Gordon, M. „The Allies; Britain Allots Troops for Afghan Ground Combat, and Australia Is Contributing, Too.“ *The New York Times*, 27.10.2001. Dostupné na <http://www.nytimes.com/2001/10/27/world/nation-challenged-allies-britain-allots-troops-for-afghan-ground-combat.html?scp=1&sq=british+support+operation+enduring+freedom&st=nyt> (poslední přístup 2.5.2010).

- Haberman, C. A Nation Challenged- An Overview: More Troops, More Accusations, More Economic Stimulus. *The New York Times*, 6.11.2001. Dostupné <http://www.nytimes.com/2001/11/07/world/nation-challenged-overview-nov-6-2001-more-troops-more-accusations-more-economic.html?scp=2&sq=british+support+to+afghanistan+attack+2001&st=nyt> (poslední přístup 5.5.2010)
- USA Today. *Bush imposes steel tariffs*. USA Today, 5.3.2002. Dostupné na <http://www.usatoday.com/money/general/2002/03/05/bush-steel.htm> (poslední přístup 1.4.2010).
- Wall Street Journal. The European Leaders in support of US, 30. leden 2003. Stanovisko představitelů dostupné na stránkách BBC <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2708877.stm> (poslední přístup 6.5.2010).

Internet

- „United States Safeguard Measures on Imports of Certain Steel Products – Summary Dispute DS259“. Světová obchodní organizace. Dostupné na http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds259_e.htm (poslední přístup 1.4.2010).
- „How Presidents Stuck Up“. Průzkum podpory prezidenta George W. Bushe. Dostupný na stránkách Wall Street Journal na <http://online.wsj.com/public/resources/documents/info-presapp0605-31.html> (poslední přístup 6.5.2010).
- „NATO’s role in Afghanistan“. Oficiální stránka NATO http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_8189.htm (poslední přístup 6.5.2010).
- Secret Intelligence Service- MI6. Dostupné na <http://www.eliteukforces.info/mi6/> (poslední přístup 2.5.2010).
- U.S. Department of Commerce – International Trade Administration. Dostupné na http://ia.ita.doc.gov/steel/license/smp/Census/Annual/GDESC52/MMTAvg_A_LL_ALL_9Y.htm (poslední přístup 1.4.2010).
- „US Regular Budget Debt v. Regular Budget Debt of All Member States 1971-2008“. Graf zvyšujícího se dluhu USA vůči OSN dostupný na <http://globalpolicy.org/un-finance/tables-and-charts-on-un-finance/the-un-regular-budget/27479.html> (poslední přístup 15.4.2010).

